

PRZYRODZONY (1247) *part praet pass pf*

przyrodzony (1199), **przyrodzon** (15), przyrodzony *a.* przyrodzon (33).

Pierwsze o jasne (w tym 2 r. błędne znakowanie); w formach złożonych -on- (95), -ón- (23); -ón- OrzQuin (18), Strum, -on- : -ón- Oczko (8:4); w formach niezłożonych -on (2), -ón (1) Mącz (2:1); -ono (2).

[*comp*] *i sup* (nã)przyrodzeńszy (1).

sg m N przyrodzony, nãprzyrodzeńszy (114), przyrodzon (5); ~ (*attrib*) -ony (77); ~ (*praed*) -ony (8), -on (5); -ony *BielŻyw, MurzHist, RejZwierz, SienLek, HistRzym, JanNkar, SkarKazSej; -on Mącz (3); -ony : -on BielKron (1:2). ◇ G* przyrodzonego (69); -ého (6), -ego (1) *BiałKat, -(e)go (62). ◇ D* przyrodzon(e)mu (17). ◇ *A* przyrodzony (45), przyrodzonego (15); -ého (3), -(e)go (12). ◇ *sg N a.* *A* przyrodzony (1). ◇ *I* przyrodzonym (69), przyrodzon(e)m (2) *RejPs, MurzHist; -ęm (1), -(e)m (1). ◇ L* przyrodzonym (14), przyrodzon(e)m (1) *RejPs. ◇ f N* przyrodzonã, [nãprzyrodzeńszã] (80), przyrodzona (4), przyrodzon(a) (28); ~ (*attrib*) -ã (67), -a (1); -ã : -a *GórnDworz (7:1); ~ (praed) -ã (8) OrzList, Mącz (3), BielSpr, SarnStat, SkarKazSej, KlonFlis, -a (3) BierEz, Leop, RejZwierz. ◇ G* przyrodzonej (96), przyrodzone (1) *OpecŻyw; -ěj (6), -(e)j (90). ◇ D* przyrodzon(e)j (5). ◇ *G a.* *D* przyrodzon(e)j (2). ◇ *A* przyrodzonã (159), [przyrodzonu]. ◇ *I* przyrodzonã (32). ◇ *L* przyrodzonej (14); -ěj (2), -(e)j (12). ◇ *n N* przyrodzone (58), przyrodzono (6); -é (1), -(e) (57); ~ (*attrib*) -é (50); ~ (*praed*) -é (7), -o (6); -é *RejPs, GroicPorz, GórnDworz, PaprPan (2), LatHar; -o GlabGad, RejZwierz, Mącz (2), SienLek; -é : -o FalZioł (1:1). ◇ G* przyrodzonego (66), [przyrodzeńszého]; -ého (8), -(e)go (58). ◇ *D* przyrodzon(e)mu (11). ◇ *A* przyrodzone (37); -é (1), -(e) (36). ◇ *N a.* *A* przyrodzon(e) (1). ◇ *I* przyrodzonym (26), przyrodzon(e)m (5) *RejPs (2), ZapWar, GliczKsiąż, GórnRozm. ◇ L* przyrodzonym (10), przyrodzon(e)m (1) *FalZioł. ◇ pl N m pers* przyrodz(e)ni (14), [przyrodz(o)ni]. *subst* przyrodzone (36); -é (3), -(e) (33). ◇ *G* przyrodzonych (78). ◇ *D* przyrodzonym (11), przyrodzon(e)m (1); -ym : -(e)m *FalZioł (1:1). ◇ A m pers* przyrodzone (9); -é (1), -(e) (8). *subst* przyrodzone (41); -é (5), -(e) (36). ◇ *G a.* *A* przyrodzonych (3). ◇ *I m* przyrodzonymi (10), przyrodzon(e)mi (10); -ymi *OpecŻyw (2), SienLek, SkarŻyw; -(e)mi FalZioł (2), RejPs, MurzNT, KromRozm II (2), BibRadz; -ymi : -(e)mi BielKron (6:3); ~ -ęmi (1), -(e)mi (9). *f* przyrodzone (8), przyrodzonymi (2) *BielKron, Calep; -émi (2), -(e)mi (6). ◇ L* przyrodzonych (30).*

Sł stp, Cn notuje, Linde XVII (czternaście z niżej notowanych przykładów) – XVIII w.

W funkcji przymiotnika (1247) :

1. *Związany z przyrodą, światem zjawisk fizycznych; naturalis HistAl, Mącz, Calag, Calep, Vulg, Cn; physicus Mącz, Calep, Cn; nativus Mącz, Cn; ingenitus Mącz (487) : Acz tu Duch święty nie vczy táiemnic przyrodzonych/ o których fię Aftrologowie bádaiã/ Ale to thylko przekládã co nãlzym oczom ięft poddano/ iãkoby zã nãukę wŕzytkim poŕpolitã. BibRadz I 1c marg; Natŕrlich. Przyrodzony. Naturalis. Calag 363a; Calep 689a, 803b.*

Wyrażenie: »rzeczy przyrodzone« = przyroda ożywiona i nieożywiona; opus naturae Mącz; res naturales Calep; natura Cn [szyk 20:4] (24): Wyłóżyłem tymi czałi Problemata, to ięft gadki, Nie plotki ani mataninę, ale opowiadanie przyczyn rzeci rozmaitech przyrodzonych GlabGad A3, A5, L7v; MurzHist Rv; [Syn mówi do Świata:] Lepyey íprãwiałz rzeczy przyrodzone/ Niżli

ludzi ku Bogu łkłonione. *BielKom* D5v; *BibRadz* I 1c marg; Ten [*Arystoteles*] wiele kłiąg piłał o rzeczách przyrodzonych ná łwiecie. *BielKron* 127v, 46, 263, 273v; *KwiatKsiąż* I4; *Physica*, Xięgi o przyrodzonych rzeczách. *Mącz* 298d, 72c, 298d, [407]a, 413d, 493b; *BudBib* I 436d marg; A o rzeczách przyrodzonych/ co Hiftoriám Náaturalnem zowiém/ [...] kiedy mówić pocznie [...] ztą gotowością/ iákoby Diofcoridá álbo Theophráltá z ręku dopiéruczko puścił *Oczko* A3, 2, [42]v, [43]; *Calep* 803b; *GostGosp* 3.

a. *Zgodny z naturą i jej prawami* (60) : *PatKaz* I 3v, 4v; Bytność ze czterzech żywiołow pochodzi [...]. A iakofz vmysl moy iełt o przyrodzonym łłożeniu przez żywioła thych zioł [...] piłać *FalZioł* [*7]; Żywioły czterzy łą z łwemi przyrodzonymi łpołoby, Powietrze gorące y mokre/ ogień gorący y fuchy/ woda mokra y zimna/ ziemia zimna y sucha. *FalZioł* [*8]v, [*7] [2 r.], V 26v; *Physicus*, *Przirodzony*/ co yełt wedle náтуры przyrodznia [!]. *Mącz* 298d; *LeovPrzep* a2v [2 r.]; *GórnDworz* G3v; [*Chrystus na krzyżu*] raczył okazać dziwną możność Bołtwá łwoiego [...] / iż łłońce zácmiło iáłność łwą nád przyrodzony čás łwoy *RejPos* 5; Pátrzayże iż łą też niektore/ kthore obumieráią [*w łwietle*] [...] / iáko łą ryby y ine źwirzétá podzymne/ ktore w cieniu á w zyemi vzywáią przyrodzonego żywotá łwego. *RejPos* 337v; *BiałKat* 321; *CzechRozm* 28; A przeciwo przyrodzonymu w rzeczách połtępkowi walczyć [*contra rerum ... naturam pugnare*] / iełt rzecz łdźi łzalonych y złych *ModrzBaz* 76, 59; [*Bóg*] vczcił iego práćą cudámi wielkimi/ nad onemi choremi: iłz włzytki ktore wziął do domu łwego/ y choroby niezleczone máiące/ cudownie nád przyrodzone pomocy vzdrawiał *SkarŻyw* 593; *WujNT Rom* 1/26, 27.

Wyrażenia: »bieg przyrodzony« [*szyk* 25:1] (26): *KrowObr* 108v; Práwiem też teraz odłzedł od łdźi vczonych/ Co łwiádomi niebiefkich biegow przyrodzonych. *RejWiz* 143v; *BibRadz* I 1c marg, 126b marg; Niech to do łerca nieprzychodzi łádnemu áby zá dni Mefyálzowych/ miáło łie co od biegu przyrodzonego odchylić *CzechRozm* 114v; *KochPs* 27. Cf »biegiem przyrodzonym«, »wedle biegu przyrodzonego«, »nad bieg przyrodzony«.

»biegiem przyrodzonym« = *według praw natury, w sposób naturalny* [*szyk* 10:1] (11): *CzechRozm* 28, 89v, 158, 181v, 205v, 208; Poniewáż [*Jezus*] nie z nášienia męłkiego biegiem przyrodzonym łpráwiony/ ále [...] z duchá ł. mocą Bogá nawyźłzego w żywocie pánieńłkim łpráwiony *CzechEp* 295, 340; *NiemObr* 97, 121; Zewłżąd powłtáią łrogie wiátry/ zewłżąd łtráchu łdźiom dodáią Chmury czarne [...]. Iednáć łzkodá puscić łię ták zgołá nádźieie/ Bo to włzytko przyrodzonym biegiem łię dźieie. *KochFr* 85.

»wedle biegu przyrodzonego« = *w sposób naturalny* (3): *RejPos* 16v; (marg) Możeli biáłgłowá bez mężá rodzić. (–) Wedle biegu przyrodzonego y zwyczáyneho rodzić pewnie ładna nie może *CzechRozm* 155; *CzechEp* 338.

»nad bieg przyrodzony« = *wbrew prawom natury* (6): *CzechRozm* 155v [2 r.]; y tegoż duchá ł. mocą nawyźłzego názywáią/ z ktorey łpráwiony iełt y záczęty płod w żywocie Pánieńłkim/ nád bieg przyrodzony. *CzechEp* 291, 303, 308; *NiemObr* 97.

»dzień przyrodzony« = *24-godzinna doba* (2): *BibRadz* I 1a marg; Bo poniewáż [*Chrystus*] przez cáły dzień przyrodzony/ y przez część przelźłego/ y przez drugá dniá połedniego w łrobie trwał/ dla thego prawdźiwie powiedamy/ iż trzy dni w łrobie leżál *KuczbKat* 50.

»przyrodzonym obyczajem« = *w sposób naturalny; naturaliter* *Mącz* [szyk 3:2] (5): *PatKaz I* 17; *PatKaz III* 138v; *Mącz* 241d; A iż [ta świętość] też ciałem y krwią páná Kryšťułowá názwaná bywa/ potym teftámentem/ ná koniec ípolecznym złączeniem ciála y krwi Pánítkiej/ toć fie przyrodzonym obyczáiem nie dzyeie *RejPosWiecz*³ 96v. Cf »nad obyczaj przyrodzony«.

»nad obyczaj przyrodzony« = *wbrew naturze* (1): Skarb drogi miłości Bofkiew/ Spuścił fie w żywot pánieńłki/ Zrządzeniem Bożym wćielony/ Nád obyczaj przyrodzony. *ArtKanc* C3v.

»porządek przyrodzony« (2): Thedy fie wzrúfzyla y zadrzála ziemia [...] y wzrúfzyły fie [góry] od gniewu iego (*marg*) Abowiem iż nas porządek przyrodzony nigdy ruźyc nie może/ á przetoż przypomina pręthkie odmíány ktore nas przywodzą ku zdumieniu/ íkąd więc poznawamy ráturek od Bogá. (-) *BibRadz Ps* 17/8, I 2b *marg*.

»prawo przyrodzone« (2): Then robak [tj. *pszczoła*] nieiako íeft rozumny, Abowiem Kroła łobie wybieraią ktore⁸⁰ mikuią [!] áy poñluchaią/ á pod nieiakiem prawem íwym przyrodzonym żywą *FalZioł* IV 27d; Wnetki w iey [*Maryi*] czyłtym cíele raczył się Pan wćielić [...]. Tám Bogu wftąpiło práwo przyrodzone/ Pánnie zoftáło pánieńłtwo nienárúfzone *ArtKanc* A4.

»rząd przyrodzony« (1): zięta chorobą/ Przed tobą droga mátko/ przecz konam zá tobą? Czy iż íłufnie wprzod vmrze kto pierwey zrodzony? Wolę złámác domowy rząd niż przyrodzony *SzarzRyt* D2.

»przyrodzone rzeczy« = *sprawy* (1): SŁyřzalem/ gdy Theológ ítrofował Mediká/ Wízytko przyrodzonémi báwiřz íye rzeczámí/ Czásby íye téż do Bogá iuż wćiekác známi. *PudłFr* 18.

»siłą przyrodzoną« = *w sposób naturalny, zgodny z prawami natury* (1): A moc ktorą Kościoł wzięł/ nie íeftci ludzka/ ále dárem Bożym íeft mu daná. Przeto/ íákó siłą przyrodzoną tey mocy doftác niemożemy/ thák téż przez Wiáre tylko íámę rozumiemy/ że [...] *KuczbKat* 80.

b. *Stanowiący element natury (zwłaszcza o ukształtowaniu fizycznym ziemi)* (17) : bowiem było miáłtho barzo twárde/ ták w ogárnieniu morskim íákó y w mocnym budowáníu y téż w przyrodzoney twárdości onego mieyřcá wyřokiego/ ták iż żadnym obyczáiem onego miáłtá íáką nawáłnoćiá nie mogł pożyć *HistAl* B7; [*Pan Bóg*] Pořtánowił Ray mieyřce rořkóřzy miedzy rzekámí przyrodzonemi/ ktore zowá Phizon/ Gánges/ Eufrátés/ Tygris *BielKron* 1v; Ma [*Arabia*] tákíe polá píałecznego wichru/ iż przez noc řtoią gory wielkie píałeczne [tj. *wydmy*] wíátre m przyrodzonym řute *BielKron* 263v; Biłágorod w dobrym mieyřcu y w dobrej obronie/ z íednę řtronę íeźioro íe wielkie przyrodzone obtoczyło *BielKron* 316, 244v, 263, 266v, 457; *GórnDworz* Kk2; tedy przedřię przyrodzoné pierwřze rzeczyřko [*primaevus alveus JanStat* 420]/ kędy pierwěy wodá řzłá/ ma byđż zá prawdźiwá gránicę onych dźiedzictw *SarnStat* 466; *KlonWor* 21.

W porównaniach [zawsze: lasy porównane do muru] (3): *BielKron* 289, 291v; y że [!] wřzech řtron íeft [ziemia czeřka] okráżo ná [!] láfy/ íákoby íákim przyrodzonym murem *LeovPrzep* D2v.

W charakterystycznych połączeniach: przyrodzone(-a) cieplíce, gory, jaskinia, jezioro, położenie, rzeka (rzeczysko) (2).

Wyrażenia: »przyrodzona granica« (1): Podkomorzy w gránicách napřód y náde wřzyřtko ma pátrzyć przyrodzonéy gránice [*naturalem limitem spectet JanStat* 419], to íeft potoczka, álbo rzeki miedzy dźiedzictwy płynácéy *SarnStat* 466.

»przyrodzona obrona« (2): miałtho rzeczone Delff/ pod gorą rzeczoną Párnázum ná skále/ kthore przyrodzoną obronę miáło przez gorę y fkále ze wśyztkich ftron/ tylko iednemisz wrothy do niego było wnidź *BielKron* 274, 274.

c. Związany z funkcjami życiowymi; stanowiący składnik organiczny (352) : NAprzod Bańki ktore bywaią fstawiane od niekthorich ludzi na ciemieniu fą nie pożyteczne. A to iż głowę mdlą, rozum y baczenie przyrodzone każącz *FalZioł* V 60v; *GlabGad* K5; Nie dziwuyćiefz fię themu we mnie żećiem ieft przyczerńfza/ ábowiem ná mię vderzyło fłońce (*marg*) To ieft vpalenie y oná gorącość od ktorey ludzie ogorewáią/ w ktorych słowiech rozumie fkázenie przyrodzone kthore zá grzechem przyfzło. [...] (–) *BibRadz Cant* 1/5; *BielKron* 127v; Succus, Wfzeláka wilkość/ przyrodzony fók. *Mącz* 428a, 322b; Pátrz ábyś niemiefzał wzóładku czyftego z nieczyfтым: s kąd by miáło być fkázenie fprawy przyrodzoney. *SienLek* 12v, 2; *WujJud* 70v, 71; Záprawdę cnotá fámá táka ieft/ iż áni przyrodzonym rozmnażaniem [*neque propagatione naturae*]/ áni żadnym fpadkiem/ do potomkow niemoże przychodzić. *ModrzBaz* 42; A Noe [...] wycifnáfwy winá/ kofztował nápoiu onego/ miáfto wody pijąc ku potrzebie y prágnieniu przyrodzonemu. *SkarŻyw* 271, 75; *LatHar* 6.

Fraza: »[co] jest rzecz przyrodzona« (1): SPać w noczy: ieft rzecz przyrodzona *FalZioł* V 65.

Wyrażenia: »ciepło (*a.* ciepłość) przyrodzone(-a)« [*szyk* 61:4] (62:3): to ziele [*titimallus*] barzo zagrzewáiące/ prawie czwartego ftopnia ciepłofcią przyrodzoną dochodzi. *FalZioł* I 146b; ROżana wodka fercze ochładza yinfze członki wśytki przednieyfze pořila á ftrzeże gich vpadku/ vpadłe podnofi/ fwą wonnořcią duchy ferdeczne y przyrodzone ciepło pořila *FalZioł* II 11a, I 81d, V 2v, 4, 4v, 9, 10v, 68; Druga teź ieft pořpolita przyczyna [*že samce lepiej śpiewają niż samice*] ciepło przyrodzone ktore w famiczach zawfze mnieyfze bywa niź w famiczach. *GlabGad* D, A8v, Bv, B2v, C3v, C8 (45); Krates Thebanus powieđał iż nie máłz żadney duřze w człowieku/ iedno thák ciálá s przyrodzenia ciepłem przyrodzonym żywą. *BielKron* 127v, 73v, 127v; *KwiatKsiąź* C2; *SienLek* 2v, 11v, S[ss]v, T[tt]v; *GórnDworz* H5v; *Oczko* 12v, 25v.

»duchy przyrodzone« = *siły żywotne* (2): VRina ołowianey barwy wśyzythka. Znamionuie wyniżczenie Duchow przyrodzonych y ciepła przyrodzonego *FalZioł* V 2v, V 10.

»gorącość przyrodzona« [*szyk* 5:3] (8): *FalZioł* [*8], III [3²]d, V 53v; iż nie roztworzone [*wino*] więcey fie zařtanawia około pokarmu w żoładku thrawiącz y [*lege: ji = go*] fwoyą gorącořcią przyrodzoną, gdyż rořtworone [!] prořto w żyły wfępuie. *GlabGad* G8v, K2v [2 r.]; Mocz czarny/ moźe być z zágálenia gorącořci przyrodzoney *SienLek* 26v, 4.

»moc przyrodzona« = *ingenita vis Mącz* [*szyk* 4:3] (7): Gdi iey [*wódki kamforowej*] czeřtho pożywa á wiele: fzkodzi/ ábowiem martwi duchy oźywiaiące y mocz przyrodzoną *FalZioł* I 71a, V 61v, 64; *Mącz* 145d; Tákteć y człowiek/ gdy zdrowie raz vtráći/ á lekárřtwy fye zář nápráwi/ dáleko łacwiew owo vpadnie co lekárřtwy podpieráią/ niźli owo co przyrodzoną mocą ftoi. *SienLek* 32, 34v; iáko z winney máćice przyrodzona moc y wilkość oźywiáiąca w látorořli fie rořchodzi/ y czuią to gáłáfki y owoc wydáią *RejPosWstaw* [110²].

»ogień przyrodzony« [*szyk* 12:2] (14): Bowiem one [*dzieci*] maią dořić ognia przyrodzonego y wilgotnořci dořtateczney, przeto nie trzeba im przydawać więřzego ognia *GlabGad* H, C6, G, Gv,

G2, G3 (11); Abowiem Ogień przyrodzony/ rułzáním łye mnoży/ á łwą śiłą ćiało potwierdza *SienLek* 34, Vuu3; *RybGęśli* D.

»potrzeba przyrodzona« = *to, co potrzebne do życia; desideria naturae Mącz; necessitas Cn* [szyk 2:1] (3): *Desideria naturae satiari, Potrzeby przyrodzone náfycić. Mącz* 369b; *KochTr* 9; *Książeczka tá* [...] zámka w łobie wiele nieprzyłtoynych łpofobow náfywánia mizerney máiętności/ á nie ták dálece dla potrzeby przyrodzoney/ iáko dla świetności y pompy tego światá. *KlonWor ded* **2.

»siła przyrodzona« [szyk 5:1] (6): bo więtlłá motz iego [*Jezusa*] przyrodzone fily/ w nim była zagállóná/ dlá ciężkiégo zmęczeniá. *OpecŻyw* 137; *Przeto* czału wełfela albo krotochwile iż siła przyrodzona rozchodzi łie po człónkach dla te⁸⁰ nie dopułzcza w głowę włtępować dymom z ktorich łpanie pochodzi *GlabGad* K5, K5, K7; *Kiedy* nášienia człowieczego więcey wynidzie niźli przyrodzenie potrzebuie/ báfziew zemldi siłę przyrodzoná/ niźliby tyle czterdzieści kroć krwi z niego wypłynęło. *SienLek* 14; *Tę [oliwkę]* iefli oftré ćiernié/ lub rodné pokrzywy Vprzátaiąc/ Sádownik podćiał vkwáplivy/ Mdleie záras: á zbywłzy siły przyrodzoney/ Vpadá przed nogámi mátki wlubionéy. *KochTr* 6.

»wilgość (*a. wilgota, a. wilgotność*) przyrodzona« [szyk 26:6] (32): *Wilkości* przyrodzone czterzy łá/ á pánety łprawcze gich/ krew gorácza á wilgotna, *Iupiter* łprawcza iey *FalZioł* [*8]v, I 108d, 115d, V 2v, 3, 61v, 73; *gdź* w takowey łprawie wychodzi barzo wiele ciepłey wilgości przyrodzoney która iefłh matheriawłofów [!]. *GlabGad* B2; *Zafię* oni czo nie wiele pluią w padaią w zimno trzeciego dnia, á to dla zbytniego ciepłá w nich panuiącego które flegmę trawi z połem [!] z wilgotą przyrodzoná. *GlabGad* C6, B2, C3, D2v, D7v, H4v, Lv; *Succus, Sok/ przirozodna* [!] wilgość. *Mącz* 426d; *SienLek* 2v, 28, S[ss]2, S[ss]2v [2 r.], S[ss]4v (13); *KochWr* 30; *Tám* ná ten czás [...] ono ćiało twoie łtruchłáło/ y przyrodzona wilgotność wnétrznosci twoich włchłá *LatHar* 301, 577.

»zimność (*a. zimno*) przyrodzona(-e)« [szyk 4:1] (5): *FalZioł* I 110b; *Bowiem* włzelka łamicza zimniéyłego iefł przyrodzenia niźli łamic, tákże ono zimno przyrodzone więcey w nich zcifka trełtki głofowe *GlabGad* C8; *Bowiem* one rzeczy [tj. *łłodkie pokarmy*] iż łá miękkie przeto łie ich ciepłó imuie, á gdi im nie moźe zdołáć dla ich zimnołci przyrodzoney przeto łe opułzcza, á tak richley tam łkwálnieią *GlabGad* K6, A8, I5v.

α. Zwiázany z seksualnołcią (182) : *FalZioł* I 16d; która puł roká cále [...] s łwym miłym połpołu ná ofobney á tháiemney rozmowie bywáiąc (gdzie z łedney łthrony przyrodzona á wielka chćiwołł/ z drugiey prołbá/ łzy tego/ kogo iáko dułżę łwą miłowálá) łtrzymálá łie łednák niełkołłztowác [...] náder požádané⁸⁰ owocu *GórnDworz* Aa6; *A ty* rzeczy o *Máłżeńłtwie*/ łle iefł przyrodzoným złáčenim/ rozpwiédáć będzie trzebá. *KuczbKat* 255, 255.

W porównaniu (1): Stáło łie *Ieruzálem* miedzi nimi iáko by łplugáwione przyrodzonemi rzeczámı niewiełłciemi [*quasi polluta menstruis*]. *Leop Thren* 1/17.

Zwrot: peryfr. »parzyć się w przyrodzonej wannie« = *odbywác stosunek seksualny (o męźczyźnie)* (1): *STáry* miał *Priapifłmum*/ nieukłádná mękę/ *Lecz* byłá młodéy żenie tá niemóc ná rękę. *Bo* łię pan częłto párzył w przyrodzoney wánnie/ *Co* więcéy/ niźli łemu pomagáło *Hánnie*. *KochFr* 59.

Wyrażenia: »przyrodzona bujność« [szyk 1:1] (2): Pomni też [Konstancjo] by fie imię z vczynki zgadzáló [...]. By inych wiele tákich s ciebye przykład bráli/ Przyrodzoney buyności drogę hánowáli. *BielKom* C6; *GórnDworz* L12v.

»czas przyrodzony« = *menstruacja* (1): á tak iako żywot twardzieie y odyma fie tak też y pierfi dla materiey przerzeczóney [tj. *upławów*] którą inżezgo czałfu natura wyrzucza inędy czałów przyrodzonych. *GlabGad* D7.

»członek przyrodzony« = *genitalia męskie i kobiece* (4): [grzybieniowa wódka] Spanie czyni, nafienie przyrodzone thrawi á tak człoⁿki/ przyrodzone naczynie tego nafienia mdli y niepłodność czyni *FalZioł* II 6b; Natura. [...] Aliquando accipitur pro membro genitali, Miáfto członka przirodzonego/ Miáfto łoná. *Mącz* 241c; A co o członki przyrodzone mówili/ mieli to wiedziéc: iż zá grzechem cielefna chćiwość przyślzá *BialKat* 190v; *Oczko* 39v.

»czyścienie przyrodzone« = *menstruacja* (1): Miefyące zową/ czyścienie ich [niewiast] przyrodzone. *SienLek* 58.

»krewkość przyrodzona« (1): Wfzákże nie moglá [Semiramis] być bez tego/ áby fwey krewkości przyrodzoney milczkiem álbo ćirpliwością vfzłá/ álbo iákim wftydem [...]/ ále tego iáwnnie y bez wftydu vzywála/ nałożniki fwoie z miłości ścinałá *BielKron* 10v.

»miejsce przyrodzone« = *prawdopodobnie narząd płciowy* (1): gdy fye iuż [franca] bárzo rozkrzewi [powoduje] żył zátkánié/ [...] krwie/ y od niéy nóg/ dłóni/ twarzy/ zápalenié/ do plec/ do ftávów/ [...] do mieýc przyrodzonych fluxy *Oczko* [40].

»nasienie przyrodzone« [szyk 9:2] (11): Też korzeń mikołaykow [...] zaftanawia męfzcziznam nafienie przyrodzone kthore s nich wychodzi *FalZioł* I 68d; [winnych skórek woda] mleko mnoży w pierfiach/ á nafienia: to ieft naturi obphitoć męfzcziznam ftarym przyrodzonego daie. *FalZioł* II 13b, I 25c [2 r.], 33a, 68c, 92b, 119d, II 6b; Gonorrhoea, Wyciekánie przyrodzonego nafienia álbo plemienia. *Mącz* 147b; Virus etiam, Przirodzone nafienie káżdego zwierzęciá/ tákiefz y człowieká/ náturá/ przirodzenie. *Mącz* 499b.

»przyrodzona niemoc (miesiączna), choroba (białych głów a. paniam)« = *menstruacja, też upławy z narządów płciowych* [szyk 33:22] (55): Też ieft dobry ballam na wyczyfcienie macicze/ y na pobudzenie przyrodzoney niemoczy pania^m *FalZioł* I 22b; Też nafienie iego [koriandra] zwodką babczaná pity od paniey/ zaftanawia iey przyrodzoná niemocz/ j też inżá biegunkę *FalZioł* I 28b; [squinantum] vrynę y chorobę przyrodzoná białych głów wywodzi, też wiatry trawi *FalZioł* I 126a; Też wino w ktorim będzie warzono tho ziele [...] vrynę y chorobę przirodzoná paniam ku wyfciu pobudza. *FalZioł* I 128a, ++4e, ++5b, I 11b, 18c, 32c (49); Też niewiáftá ćirpiąc niemoc przyrodzoná miefięcna/ nieczyfta ieft fiedm dni *BielKron* 37; Ktoryby [mąż sprawiedliwy] [...] żony blizniego fwego nie zgwałcił/ y do niewiáfty przyrodzoná niemoc ćierpiącey [ad mulierem menstruatam] nie wchodził. *BibRadz Ez* 18/6, I 63d marg, *Lev* 15 arg, *Is* 30/22; Ich [niewiast i męzczyzn] to lékárftwo niechay będzie włáfné/ ná chorobę przyrodzoná/ kiedy nieporządnie/ kiedy biało/ y kiedy názyt ćiecze *Oczko* 23.

»ogień przyrodzony« (1): Vyrzana niewiałta zápala. ále y lámá zápala fię ogniem/ częścią fwym przyrodzonym/ częścią też nábyty m [igne tum suo, tum extrinsecus] z pokármow/ trunkow/ z łágodnych rozmow/ y z widzenia wiela oľob *ModrzBaz* 54v.

»rzecz(y) przyrodzona(-e)« = *menstruacja; menstrea Vulg* [szyk 77:17] (94): Też łok iego [bożego drzewka] z mieřzany [!] z mierą tłuczóną/ a rozmoczywřzy w onym knoth: włóżyřz gy do maczyce: tedy rzecz przyrodzona przychodzy *FalZioł* I 2b; Też woda w korey [!] wrzała bylicza, y zliřciem bobkowem j zwrotyczem/ wktorym gdy będzie niewiałta siedzieć albo onym będzie łobie macicę naporzała albo dimiona/ thedy rzecz przyrodzoną mocznie pobudza *FalZioł* I 9a, ++5b, I 1d, 4c, 7b, 8d (85); *Leop Thren* 1/17; iáko też to rzecz ieřt niepodobna/ áby białágłowá řtára/ ktorey iuř przyrodzone rzeczy vřtály/ rodzić miáła *CzechRozm* 155.

»rzeczy, uczynki przyrodzone« = *stosunki seksualne* [szyk 3:1] (3:1): Ten [*Kaligula*] ze trzemi řiořtrámi niewřtydliwie řie w vcřzynkach przyrodzonych řpráwował/ y z vmárlą řie tego czynić nie wřtydził *BielKron* 141; Niewiałty ich [*ľudów Ameryki Poľudniowej*] ácz řá niewřtydliwe w rzeczách przyrodzonych wřzákže nie řzkáráde *BielKron* 445; řá ľudzie [*w Ameryce Poľudniowej*] vrodźiwi ále bez wřtydu nieznáiac wřtydu w rzeczách przyrodzonych. *BielKron* 447; *Calep* 348b.

»rzecz przyrodzona« = *płyn nasienny* (1): chczefli zařtanowić [...] cieczenie náfienia przyrodzonego vmefřczyřzn [!]/ [...] á tego [*wywaru*] řie napijaj chczefřli zařtanowicz the rzecz przyrodzoną v meřczyřzn. *FalZioł* I 25c.

»przyrodzone wilkořci« = *menstruacja* (2): Też proch ie^{go} [*gumi*] zmieřzany z prochem krwie řmokowey/ á [...] day wypić/ ktora pani miewa zbythnie pľynienie przyrodzonych wilkořci/ y infze pľynienie krwie zařtanawia. *FalZioł* III 27a, I 138b.

»wřtyd przyrodzony« = *genitalia; verenda, corporis partes pudendae Calep* (2): gdy złoczyńcá nágo (wřzákže wřtyd przyrodzony máiac nákrty) ná węřřzey łáwie niř ciáło ieřt/ bywa pod pachę pres pierři przywiázan/ [...] áby ták obrácánim kołá ciáło [...] ku wypowiedźieniu prawdy było ciágniono. *GroicPorz* iiv; *Calep* [1112]b.

»złáczenie przyrodzone« (4): Czemu řamci [*ptaków*] lepiej řpiewaią niřli řamice. (-) To bywa dla chciwořci złáczenia przyrodzonego z řamiczą *GlabGad* D, P7; iákoř s tego práwá pochodźi złáczenie przyrodzone ku rodzeniu łobie podobnego/ s tego wychowánie dzieći *GroicPorz* a2; *BielKron* 20v.

β. *Zwiázany z wydalaniem* (7) : [*řzawinę z dziewanną*] przyłóř na řtolecř [...] pomože dobre ku řtolecřowi przyrodzonemu. *FalZioł* I 130a.

Wyrażenia: »potrzeba przyrodzona« = *wypróźnianie; necessitas Cn* [szyk 3:1] (4): Będźiecie też mieć mieřce iedno zá obozem/ kędy będźiecie chodźić ná potrzebę przyrodzoną [*Et locus erit tibi extra castra et egredieris illuc extra*]. *BibRadz Deut* 23/12; *BielKron* 66v; Długo czekáli pánowie iego [*Aoda*]/ á mniemaiác áby ták długo przyrodzoną potrzebę odpráwował/ wřtydząc fię/ dobyli drzwi/ y náleřli go zábitego *Skarřzyw* 559, 390; [...] ad requisita nature na potrzebe przyrodzonv *TomZbrudzBrul Deut* 23/12].

»przechody przyrodzone« (1): zbytki z ciáła wypróźniamy [...] pocenim/ řywotá przepuřczeniem/ wrácánim/ pořtem. A wiela też zbytkow wychodźi/ Przechody przyrodzonymi/ ták v meřow/ iáko y v řon. *SienLek* 32v.

»wychod przyrodzony« = *odbyt* (1): Iełzczéłz nierozumiéćie: iż wśyftko co wchodzi w wftá/ w brzuch idzie i wządu sie zoftaie (*marg*) wząd [!] bywá wyrzuczono abo przes wychód przyrodzony od rzuczono bywá (-) *MurzNT Matth* 15/17.

γ. *Związany z chorobą* (6) : Ma łye rádźić tych Czwartych Kłyąg/ w ktorych rádę ku lekárftwu naydzie/ rozmaitych niedoftátkow: ktore częścią z przyrodzonego wrzodu/ częścią też z nieopátrznosci ludzkiej/ przychodzą. *SienLek* 45; Przyrodzone przygody/ iáko łá rozliczne wrzody/ dziwne niemocy/ á ktoby łie ich tu náwylczył. *RejZwierc* 113v, 113v *marg*, Bbbv; Stąd widzimy/ iż wiele chorob/ ktore łie zdádzą być przyrodzone/ pochodzą od łzátáná z Bozkiego dopufzczenia *WujNT* 252.

W przeciwstawieniu: »przypadły ... przyrodzony« (1): Bo by theż iuż y tey łwieckey burdy nie było/ thedy go [*ciála*] iednák dwie przygodzie mináć nie mogá/ iedná przypadła/ druga przyrodzona. *RejZwierc* 113v.

d. *Badający naturę lub z tymi badaniami związany* (29) : To w rzeczach przyrodzonych miłtrzowie rozumu przyrodzonego piłzą. *FalZioł* IV 51c.

Wyrażenia: »przyrodzony dowod, wywod« = *demonstratio physica* *Mącz* [*szyk* 2:1] (2:1): A to łye wśyftko nye przyrodzonemi wywody z Dyálektyki/ áłbo Philizophiey [!] [...]/ ále piłmem S. á łłczyrym łłowem Bożym wedle potrzeby wywyodło *KromRozm* II a2, r3; *Mącz* 231d.

»przyrodzona nauka, filozofija, mądrość, historyja« [*w tym: filozofija a mądrość* (1)] = *res naturae* *Mącz* [*szyk* 6:5] (6:2:2:1): *Physicus*, eyn naturalich mełfter. Przyrodzoney náuki miłtrz. *Murm* 178; *BartBydg* 114; *BielŻyw kt*; *BielŻywGlab nlb* 9; *GlabGad kt*; á tá [*biegłość w prawie*] zaiłte à *moralis philosophia*, to ieft/ od mądrości obyczáiw wczyna łie: iáko od przirrodzoney Philozophiey kúnłt leczenia. *KwiatKsiąż* I4v; *Sagacissimus rerum naturae*, W philozophiey á mądrości przirrodzoney wielmi ćwiczony. *Mącz* 364a; *GórnDworz* Kk5v; Czego [*niewdzięczności*] dziwne przykłády z Hiłtoryi przyrodzonych y pogáńłkich dla łkracánia opułzczám *PowodPr* 17; *SkarKaz* 486b; [Druga [*magia*] byłá Mądrości przyrodzoney dołkonála náuká/ co po łáćinie zowá Philozophiam náturelem. *BiałPos* 156 (*Linde*)].

»rzeczy przyrodzone« [*w tym: księgi, nauka rzeczy przyrodzonych (a. o rzeczach przyrodzonych)* (7)] = *res physicae* *Modrz* [*szyk* 6:6] (12): To piłze *Plin(ius)* y *Acto(n)* [z *Akragas*] w księgach o rzeczach przyrodzonych. *FalZioł* IV 30b; tak o nim [*o cetusie*] piłze *Ífido(r)* [z *Sewilli*] o przyrodzonych rzeczach [= *De natura rerum*]. *FalZioł* IV 31c; To piłze *Plinius* y *Auicenna* o przyrodzonych rzeczach. *FalZioł* IV 37a, IV 30d, 33a, 35a, 39b, 40c, 51c; *Physiologia*, idem quod *physica*, Náuká przirrodzonych rzeczy. *Mącz* 298d, 298d; *Alexander Mácedońki*/ ták łie wielce w náuce o táiemnicách rzeczy przyrodzonych kochał/ ze też ná *Aryftotelełá* Miłtrzá łwego ćiążył/ iż ono czem wśyftkie inłze łudzi przechodźić chćiał/ to on drugim vczáć y piłzáć podawał. *ModrzBaz* [16]v.

Zestawienie: »Księgi Przyrodzone« = *tytuł dzieła Pliniusza „Historia naturalis”* (2): Z ksiąg przyrodzonych: z miedzi bywa Mofiądz, thak rzeczony, Abowiem złothá barwę ma: albo iż z niego będzie złoto. *FalZioł* IV 48d, IV 32d.

Szereg: »filozofija, to jest (a) mądrość przyrodzona« (2): Przeto tu nauka będzie dawana Philozophiey, to ieft, mądrości przyrodzonej *GlabGad* A5; *Mącz* 364a.

e. Naśladowujący naturę (1) : Włzák mędrzec każe nąśládowác mrowki/ Idźże też y ty przyrodzonym śladem [...]. Idź równo z wodą/ łámá cię ná grzbiecie Poniesie Wiłłá *KlonFlis* E3.

2. Powstały i istniejący w sposób naturalny, niezależny od człowieka; niesztuczny (21) : Też kto chce mieć czudność licza/ nad przyrodzoną czudność tak iżby fłora była subtelniejszyza tak vczyń [...] *FalZioł* I 12d; Przyiechálifmy potym gdzie iedná rzeká wpada w morze/ nád którą wielkość Soli biały przyrodzoney *BielKron* 451v, 277v; Color decorus verus et succi plenus, Práva łczyra á przyrodzona fárbá. *Mącz* 79d; Μαγεία, Vmieyętność przyrodzonych rzeczy/ doskonála mądrość. Est autem duplex Magia una naturalis a qua Magus dictus est [...]. Altera Magia daemonum potentia constat *Mącz* 203d, 147b, 239a, 241c; A iż prozno ludzie choroby łwe inżym przyczynom przyrodzonym przypifuią/ y prozno v światá pomocy łzukáią *WujNT* 323.

W przeciwstawieniu: »przyrodzony ... przyprawny« (2): I wybornie mogli poznać przez tę naukę wżelakich rzeczy piekność y fliczność/ która była przyrodzona á która przyprawna *KwiatKsiąż* H4v; *RejPos* 337.

Wyrażenia: »dary przyrodzone [= natury]« (1): Potwirdza też/ to moje zdanie/ bałń oná o Epimetheufie/ który dary przyrodzone wżyżtki żwirżęthom niemym rozdawży/ ludziom potym co dáć niemiał *GórnDworz* Ff.

»karmia przyrodzona« = *pokarm matki* (1): y po tych tho rodzicach [*Pan Bóg*] chce myeć/ áby ten płód łwemi pyerfiami/ á karmyá łwą przyrodzoną żywili á wychowáli. *GliczKsiąż* D2.

»moc przyrodzona« (1): Gdy vyżrzyłż światło tą błoną/ Myłł fłkad ma moc przyrodzoną. *RejZwierc* 236v.

»przyrodzona światłość« [*szyk 5:1*] (6): Światłość przyrodzoną dáć nam raczył ku pociefze nálzey/ Słóńce/ Miełiac/ gwiazdy *RejPos* 337, 337v [4 r.], 338.

Szereg: »własny i przyrodzony« (1): Włádoma to y pewna ieft/ [...] iż wżelki dobry budownik [...] gruntowi łię przypátruie: y iefliby zwierzchni był zły/ nie pewny y odkogo [!] vłuty/ prze zeń łię do włáfnego y przyrodzonego przebijá *CzechEp* 103.

3. Cechujący kogoś lub coś, właściwy komuś lub czemuś; w odniesieniu do ludzi i zwierząt: wrodzony; naturalis Vulg, Mącz; genitivus, genuinus, innatus, insitus, natalis, nativus Mącz (284) : Genuinus, Przirodzony/ Włáfny co z przirodzenia yeft. *Mącz* 144b, 145d, 262b; Iż gdy byli vćišnieni głodem/ obrzydźili theż łobie przyrodzoną chuc łwoię y potrzebną [*necessarium appetitum*]/ dla rzeczy im od łiebie dánych y okazanych. *BibRadz Sap* 16/3; [gdy się koń vrodzi máiac iedne oko vcho nozdrzy [...] mnieyże niż drugie/ albo gdy koń miewa iedne albo oboie nogi krzywe tym niemocom álbo niedoštátkom przyrodzonym żadne nie mogą być pomocy *Cresc 1571 527 (Linde)*].

przyrodzony komu (1): Oćiec ma Bostwo ábo Bołką náture ále Bogá nie ma/ iáko y Kryłtus ma człowieczeńłtwo nam przyrodzone/ á iednák nie rzeczón ieft mieć człowieká *GrzegRóżn* L.

W połączeniu szeregowym (1): Praedicamentum, praedicamenta, słaváthnosc, pospolite słaváthnoscy vel vsithkich rzeczy pospolita bithnosc vel vyslovyenye, znamynoviáczá wlosnosc, przirodzona, wlyana, nabyta rzeczy wydanych y domyslnych *BartBydg* 121b.

Wyrażenie: »przyrodzony obyczaj« (1): Ingenitus mos, Przyrodzony obyczaj. *Mącz* 145d.

a. *Stanowiący cechę biologiczno-fizyczną (69)* : Sełćioro też liczba iest doskonała/ bowiem łzełć iest łpraw przyrodzonych przez ktorich żadna rzecz nie może być/ ktore łą wielkość/ kxtałt/ farba/ połtawa/ rozdział/ y rułzanie albo odmiana. *KłosAlg A3*; *Naevus*, Prziorodzona blizná albo znamię ná ciele. *Mącz 240c*.

α. *Człowieka (też Chrystusa wcielonego) lub zwierzęcia; związany z funkcjonowaniem organizmu, z wyglądem i budową ciała (33)* : Kury kapłuny, cietrzewie, pawy maia przyrodzoną barwę łtokroć piękniejszą niż ti. *BielŻyw 6*; á ktoriżby z nich mniefy piękny był, aby łie tim więcey vczył, tak aby cznotą łwą mogł okrałić łzkaradołć przyrodzoną. *BielŻyw 49*; aby rzeczy przyłzłe mogły być poznawane po liniach, to iest, brozdach niektorich na dłoni ręku przyrodzonych y wyrażonych *GlabGad P*; *RejWiz 21*; *Notae genitivae*, Známioná prziorodzone które káždy ná ciele miewa. *Mącz 145d*; *Natalis et ingenita sterilitas*, Prziorodzona niepłodność. *Mącz 241c*; *nativus color*, Prziorodzona práwa płeć albo máść. *Mącz 241c, 203b*; bo w niektorých łudźiech łą przyrodzone mdłości/ ktorich zá znáki nietrzebá policzác ku niemocy *SienLek 19*; *GórnDworz G2*; [*woda*] czálem téż/ do niego [*żołqdka*] z bliźłzych mieyłc/ ták wielé humorów łłonych á przykrych przywodząc/ iż wietłza niż przyrodzona do iedzenia/ chęć łye iem pobudza *Oczko 32v*; Głos miał w kazaniu przyrodzony ták iáłny y wolny/ iż im władnął iáko chćiał *SkarŻyw 310*; *KochDz 106*; ktorzy [*kalwiniści*] nie wierzą żeby Ciáło prawdziwe Pána Chrifłusowe mogło być zaráz [...] ná roźnych mieyłcách: ábo żeby nie mogło być/ bez mieyłcá y bez przyrodzonego wzrołtu łwego. *WujNT 386*; [*Czterej młodzieńcy w Babilonie*] Mieli y wyłoką wiáre/ iż przyrodzoney vrody/ Bogá y zakonu iego łłucháiąc/ połtem tráćić nie mieli *SkarKaz 121b*; [*Chrystus*] łiedzi ná práwicy v Oycá w przyrodzonym y widomym łtanie: á w Sákrámenćie iest niewidomie y nád przyrodzenie *SkarKaz 243a*.

przyrodzony komu, czemu (żywotne) (5): Barwa iemu [*kotu*] przyrodzona iest łzara *FalZioł IV 7a, IV 2d*; *GlabGad L2*; *SienLek 78v*; *Acz Pan Chrifłus ma ieden kłztałt/ ćielełney ołobie iego przyrodzony: włzákże przez włzechmocność łwą może przyiác kłztałt iáki raczy WujNT 186*.

N sg n w funkcji orzecznika (1): Baranowi prziorodzone Skopy wzgardzac *FalZioł IV 2d*; [*SienHerb 271 (Linde)*].

W przeciwstawieniu: »przyrodzony ... nabyty« (1): Nie odmięniać zwyczáiu: kto łie náuczy łewą ręką robić/ áby do końcá tálz robił. A włzákóž y ten leuitá/ to iest/ ktory łie łewą ręką náuczył robić/ nie ma zayłzrćć innym co práwą ręką rabiáią/ gdyż to przyrodzony iest obyczay/ á owo nábyty: to niektorých/ á ow włzytkich *SarnStat 1306*.

Wyrażenia: [»przyrodzone dary«: *BielSat D3 cf b.β.*]

»przyrodzona dyspozycja« (1): Około tatowych [!] tedy łię czwiczeń obierać mamy/ ktore [...] mocniefłze członki czynią: w ktorey mierze káždy ma prziorodzoney díłpofłcyey [...] pilno patrzác. *KwiatKsiąž N4*.

»przyrodzone postanowienie« = *budowa ciała (2)*: Chćac mieć trzy łpofłoby nátur/ *Complexiéy* albo vtemperowánia/ á przyrodzonego połtánowienia/ w káżdym człowieku [...] *Oczko 33v, 12v*.

»przyrodzona poźádlivość« [*szyk 1:1*] (2): Iestći przyrodzona á nie łzkodliwa poźádlivość/ chćieć iest y pić *RejPosWstaw [110³], [21²]*.

»przyrodzona skłonność« (1): Bo także było dobre swoje cielesne/ z przyrodzonej skłonności obmyśla/ y o nie się ftara *SkarKazSej* 658a.

»własność przyrodzona« (1): Czemu pies ma język lekarzki a gojaci, a zafię v konia iest szkodliwy y drażniący rany. (-) Aczkolwiek to iest z niektorej własności przyrodzonej nam tajemnej. *GlabGad* C5.

»zwyczaj (a. obyczaj) przyrodzony« [szyk 2:1] (3): iagod iuz ná nim [na figowym drzewie] o mále. Ano ie skubą Sroki/ latając a Wrony/ Bowiem to ich co vkrásć/ zwyczaj przyrodzony. *RejZwierz* 116v, 136; *SarnStat* 1306.

W przen (2) : dała iemu [człowiekowi] natura w żadku [!] dwie podufczce przyrodzone *GlabGad* F3; *Każ [Panie]*/ niech będą skończone/ Trofki: co/ od twej woli/ odrywaią/ A w nadzieiey zdradzią/ Zbieżec day wzdárdzić one/ Iák ná koniu/ gdzie skrzydła przyrodzone [tj. *bardzo szybko biegającym*]. *Wwiedź/ ná gorę wyfoką/ Twych wdzięcznych zabaw GrabowSet* K2v.

β. Roślin i innych elementów świata ożywionego lub nieożywionego (34) : [sok malinowy] Chciwość ku iedzeniu prziuodzi dla zimności swojej przyrodzonej. *FalZioł* I 120c; [ziele kocenki] Sercze też počila dla swojej przyrodzonej cierpności *FalZioł* I 128c, I 56b, 108b, 115b, 130a; *RejWiz* 153v; iżło było drzewo leśne aby sobie krola wybrali albo pomazali nád sobą/ rzekli oliwie/ rofkazuy nam. Ktora sie wymowiła/ rzekąc: Niechcę ia swej przyrodzonej tłuściości opuścić *BielKron* 50v, 26, 50v; *RejPosWiecz*³ 96v; Z rudy swej przyrodzonej/ nazzey miłej mátki/ Potrzebnieyżec żelazo/ niżli iebne státki. *BielSat* L4v [idem] *BielSjem* 28.

przyrodzony czemu (5): *GlabGad* I4; Gdzye gory blisko flone/ też y wodá flona/ Abowiem to obojgu/ iest rzecz przyrodzona. *RejWiz* 146v, 154, 177; Tym wżyftkim sadzelom przyrodzony iest smród/ s kąd sie też więc robaki w ranie zamnażaią *SienLek* 131.

Wyrażenia: »przyrodzona istność« (1): A chociaż też wodá wedle ifotnego doświadczenia/ nie może sie odmienić w przyrodzonej iftności swojej/ a wszakoż iednak iż iest iákramentem/ tedy nie iest znakiem gołym *RejPos* 153v.

»przyrodzona moc [czego]« (1): [oszuści mówią] iżby pokrzyk nierośl/ iedno gdzie sie szubienicznik práwą dziewicą będąc zmokrzył: czemu błaznowie wierząc/ siła tym korzenim czarow czynili/ więcéy wiara swą obłudną/ niż przyrodzoną mocą onego ziela *SienLek* 199.

»przyrodzona natura« (1): a odmieni ten kamień [lapis lazuli] ony złe wilkołci ku gich przyrodzonej naturze *FalZioł* IV 55b.

»przyrodzone przypadki [= własności]« (1): Drudzy powiedaią/ iż iest ten chleb a tho wino przez poświęcanie práwym a ifotnym ciałem/ y práwą ifotną krwią/ chociaż chleb ani wino nie odmienia własności smaku/ y przyrodzonych wżyftkich przypadkow swoich. *RejPos* 88v.

»włosność przyrodzona« = *natura, proprietas* Cn [szyk 7:4] (11): [szafran] Ma mocz potwierdzaiącą dla niekthorych swogich przyrodzonych włosności *FalZioł* III 7c; [terpentyna] y łamanie barzo znamienicie vmierza, a to ma itajemney włosności przyrodzonej *FalZioł* III 29c; Złotho ma włosność w sobie taką iż fercze y duchy ferdeczne potwierdza, [...] nie dla tego aby sie miało w człowiekha obraczać/ ale w nim będącz z swej tajemney przyrodzonej włosności to czyni *FalZioł* III 34b, I 84c, 89a, 121d, 128c, d (11).

W przeni (1) : Słodkie [rzeczy] zatapiają, a to iż słodką rzecz żyły więczy w fię ciągną niżli iaką infzą, dla przyrodzoney przyiazni ku smakowi słodkiemu, który też człowieka więcy tuczy. *GlabGad* C7.

b. *Stanowiący cechę psychiczną (206)* : s kąd znać może/ iż fię nieprzyiżni przyrodzone w rzeczach stworzone. *OrzRozm* G3v.

a. *Właściwą rodzajowi ludzkiemu (87)* : Rozdział też stopniow tych rzeczy z ziemie wroflých/ przy mocy gorączy y zimney/ przyrodzonym śmyśłem bywa poznán *FalZioł* [*8]; *BielŻyw* 69; *RejPs* 161v, 219v; Takżeć też náłz Skowronek/ niewinna dużycá/ Siedzi w plugawey klatce ná świecie nędznicá. Abowiem ieft wádzoná w to światolne ciáło [...]. Cirpi głód przyrodzony pocziwey náuki/ Gdyż iá ciáło przywodzi ná rozliczne sztuki. *RejWiz* 171v, 75v; *BibRadz* I 12c marg; Słyszác to matká włafna onego dzyecięciá/ porużyły fię w niey wnątrności przyrodzoney żáłości nád synem *BielKron* 76v; Ten [cesarz *Aurelius Warius*] nád ine szkáráde á brzydliwe obyczáie w łobie miał/ bez wtydu przyrodzonego fię záchował. *BielKron* 151, 144v; *RejAp* 45v; ále tych białychgłow siłá/ kthorych áni chęć przyrodzona/ áni miłość zwyciężyć może. *GórnDworz* Bb3v; *RejPos* Ooo2; GRzech thedy być rozumiemy/ przyrodzoná włafná fkázę y zepłowánie wżyftkiego człowieka *WujJudConf* 63, 67v; Kiedyc by ty rzeczy/ ktore fię nam zdádzą być przyrodzone/ dobre były: tedyćby ich nam Bog niezákázował. *CzechRozm* 242v, 218, 242v; A iż fię człowiek lepiej niż ktore infze stworzenie/ do takowego zgromádenia y łpolnego obcowánia zgodzi/ vkázuie to iego przyrodzony dowcip y mowá [*ratio et sermo iudicant*] *ModrzBaz* 2v; Przyrodzone [*przywileje człowieka*] kthorych nigdy strácić niemogł/ te fię: Iłz go ná obraz swoy y podobieństwo stworzył/ dużę mu dáiac [...] y nád bestyami pánowánie. *SkarŻyw* 259, 262 [2 r.], [282]; *GrochKal* 10; Królá strách przyrodzony w zámknieniu zoftáwił. *GórnTroas* 26; *WujNT Rom* 1/31; *SarnStat* 147; Y podobno dla tego ludzie aż do potopu zwierząt żadnych nie zábijáli y mięsá nie iedli/ ábo z przyrodzonego baczenia/ ábo z Bożkiego rofkázania *SkarKaz* 314b.

przyrodzon(y) komu, czemu (6): Też o nieprześpyeczności światá/ y affekciech przyrodzonych człowieku/ s strony ciáłá y duże. *BielKom kt*; *Naturalis atque insita in animis nostris notio*, Przyrodzona wiadomość vmysłóm náłzim. *Mącz* 250c, 143d, 242a [2 r.], 382d.

[*N sg f w funkcji orzecznika [z podmiotem w postaci inf]*: Przyrodzonáć rodzicom dziatki swe miłować. *DramStp* II 430.]

W połączeniach szeregowych (2): Troiákimi człeka P. Bog przywileymi obdárzył: przyrodzonymi/ dárowánymi/ y doczefnymi świeckimi. *SkarŻyw* 259, 261.

Wyrażenia: »przyrodzona cnota« [*szyk 2:1*] (3): *GórnDworz* Ff3; STárzy oni Philozophowie zacni pogáńfcy/ nie wiedząc nic áni o Bogu/ áni o woley Bożey/ áni o zakonie iego/ tylko fię tak przyrodzonymi cnotami łprawuiąc/ kto czytał ich łprawy może fię ifcie podziwować *RejZwierc* A3, 236v.

»przyrodzony grzech« = *grzech pierworodny [szyk zmienny]* (1): Abowiem ktożkolwyek [...] wczony y mądry był álbo yeft/ yednáć człowyek yeft álbo był/ á nyeumyeyętności y omyłności/ ktora z przyrodzonego grzechu ná wślytek rodzaj ludzki przyślá poddan. *KromRozm II* p4; [Ze fię wślycy poczynamy/ y rodzimy/ w Grzechu Przyrodzonym. *HerbOdpow* I6, I6; iż ieft przyrodzony grzech/ który fię ná nas rodzenim łamym wylewa. *SkarKaz* 472 (*Linde*)].

»niedostatek przyrodzony« (2): Wy tylko ná niedostátek przyrodzony pátrzyć/ á ná lálkę miłego Bogá [...] pátrzyć niechęc/ Páná Bogá famego bluźnicie. *WujJud* 77; *WujJudConf* 77.

»plugawość przyrodzona« = *grzech pierworodny* (1): Abowim on [*chrześcijanin*] fye iuż ras oczyscił y omył s plugawości przirodzoney/ ták iżby wyęcey nyemyał fye yą łzpácić y mázác. *GliczKsiąż* B7v.

»przyrodzone przekłétwo« = *grzech pierworodny* [*szyk 1:1*] (2): iż z iego [*Abrahama*] krwi y potomítwá/ wyniść miał fyn ten táki/ z ktorego y błogoláwieńtvo/ ná wšytki Narody y dzieci ládámowe wylác/ á przekłétwo przyrodzone zgładzić przezeń/ y vpadek rodzaiu ludzkiego nápráwić fię miał. *SkarŻyw* 2, 1.

»rozum przyrodzony« = *ratio Mącz, Modrz* [*szyk 25:12*] (37): *KromRozm II* i2; Ale mowi/ iż ftych rzetzy dotześnych y pototzných/ kthore fię dzieią pod flońcem/ rozumem przyrodzonym żadny tżłowiek niemoże wiedzieć *KrowObr* 53; Człowiek záprawdę ktory fie rozumem przyrodzonym ípráwuie/ ná czás od Páná Bogá pożyczonym/ ná trzech rzeczách opátrność fwoię ma lądzić *BielKron* 333, 46; Adiciemusque quas ratio dictaverit, Y ty przyczini przilożę które przyrodzony rozum vkázuye. *Mącz* 86c; *Obtinere vim divinam dicitur lex naturalis*, Przirodzony rozum/ też to lądzi co yeft bárzo wedle páná bogá. *Mącz* 447d, 61d, 382d; Tákże theż przyrodzenie człowiecze/ ácz fie rodzi z rozumem przyrodzonym/ ále on rozum iego/ iáko gołá tablicá ieft *RejPos* 63; *KuczbKat* 1, 345; *WujJudConf* 66; Abowiem to ieft pewna rzecz/ iż iáko człowiek wšytkie źwierzętá przechodzi przyrodzonym rozumem/ [...] ták też zásię/ iefli onego przyrodzonego rozumu/ niewyćwicy vmieiętnościá ábo wiadomościá [...] / bywa to/ iż do rzeczy vcźciwości przeciwných oślep idzie *ModrzBaz* 6; *SkarJedn* 54, 203; To Słowo y tá mądrość oświecálá człowieká/ dáiąc mu rozum przyrodzony/ ktory vkázował grzechy y cięmnności/ ktorych fię świat vłtrzedz nie mógł *SkarKaz* 486b, 120b, 274b, 313a, 453a [2 r.], 484b; *VotSzl* A4; Bo íam przyrodzony rozum vkázuie/ iż rżády y ípráwy kroleśtw y pańftw z Bozkiey opátrności y pomocy ítoią *SkarKazSej* 657a, 658a, 662b, 663a, 669b [2 r.], 678b [2 r.] (13).

»przyrodzona wina« = *grzech pierworodny* (1): iáko ná on czás/ gdy ludzi zamamione W íprofnym błędzie tłumily niećwiczone látá/ Zá przyrodzoną winę tá byłá zaplátá. *Prot* A4.

Szereg: »przyrodzony albo wychowany« (1): A iż człowiek káždy grzechem íwoim zaráżony będąc/ iáko w ciemnicy nie obacza thego/ częgo potrzebuye wiedzyeć iego ímył przyrodzony álbó wychowány/ ná obyie ítronie/ ciálá y duże/ w thákich nieprześpicznościach iefzcze dáley vpada *BielKom nlb* 3.

W przén (2) : ty ták íprofnego grzechu tego/ nigdy pražen być áni fie vwiárowác możelz/ gdyż to ieft íłodki wrzod/ á przyrodzona to niemoc káżdego nędznego á grzechem zaráżonego człowieká. *RejPos* 228v; Ták też piiáne dymy/ płomyk przyrodzony Rozumu człowieczego bárzo ołábiony Zácmiáią *KlonWor* 69.

αα. *Właściwą duszy ludzkiej* (2) :

Wyrażenia: »przyrodzona cnota« (1): A ták [*grzech, czart, świat i ciało*] iá [*dusze*] rozbili/ iż iá zdárli/ złupili [...] z oney iey ochędogości/ ktorą miálá od Páná íwego: tho ieft/ onę niewinność iey/ á onę przyrodzoną cnotę fwoię. *RejPos* 210.

»przyrodzona skłonność« (1): gdyż dufze nieśmiertelne są/ y mają przyrodzoną skłonność ku ludzkim ciałom jako części człowiecze *KuczKat* 90.

β. *Indywidualną danego człowieka lub określonej grupy ludzkiej (tu wliczono szatana) (90)* : [Wirgiliusz] miał przyrodzoną mądrość nad innymi ludźmi *BielŻyw* 123; Takież y my niemamy wczony wiary/ ale mamy przyrodzoną wiarę *OrzList* i2; *KwiatKsiąż* E3; *Mącz* 387b; przeto też dworna pani/ mimo swoje przyrodzone baczenie/ którym się we wzytkim sprawować ma/ musi wiele dobrych rzeczy wiadomość mieć *Górndworz* X2, D2v, F8, X3v, X4; *HistRzym* 21; którym [powołanym przez Pana] też dał przyrodzone oświecenie rozumu jakiego *RejPos* 239; *RejZwierc* 6v, 261; Wiele ich ktorzy zniechęci ludzi/ a drudzy z przyrodzonej serdecznej okrutności [...] wiele złego wyrządzą ludziom podległego stanu *ModrzBaz* 72, 13v, 140v; *StryjKron* A3v, 395; Wnet mu [człowiekowi] Diabeł zayrzał takie szczęśliwości/ w wiodł go nieślachetnik z przyrodzonej złości/ iż nad wolą Pana stworzyciela swego/ nędzny owoc z drzewa iadł zakazanego. *ArtKanc* B19; iżbyś W. M. przyrodzony rozsądek dobry mając/ y w naukach niepodle ćwiczony będąc/ przypatrył się/ mogli tym kształtem w polszczyznę wchodzić rzeczy/ językiem Gręckim/ albo łacińskim pisané *Górntroas* 5; *PaxLiz* A4v.

przyrodzony komu, czemu (11): *BierEz* H4v; *Ingenerata familiae tuae frugalitas, Gospodárstwo y obelżłość jest twej czeladzi przyrodzona. Mącz* 143d; y przytym prosimy Pana Bogá/ [...] abyśmy wedle starożytny/ y już przyrodzonej POLszce Wiary/ łamégo w Trócy Świętý iedynego Bogá/ prawdziwie w Polkim Królestwie chwalili *OrzQuin* X4v; iż tho ochędostwo będąc na tym mieyscu/ ktorego albo nigdy/ albo bárzo rzadko widzieć się trefi/ jest przyrodzone oney biaległowie/ nie żeby się na to dla chłuby/ wydawać miałá. *Górndworz* G2v, K4; ale wiem że pannam jest wtyd przyrodzony *HistRzym* 14; *BielSpr* 2v; Męstwo to łacimirskim z dawną przyrodzone/ Podolkie o nich prawią zacne kráie one. *PaprPan* Y, H4v; *Górnrizm* L2v; *POpiel* potomká, tez rownego w onych Złościách zostawił, sobie przyrodzonych. *KlonKr* B2v.

przyrodzony u kogo (1): *StryjKron* A6 *cf N sg f w funkcji orzecznika.*

N sg f w funkcji orzecznika [ze zdaniem podmiotowym] (1): A jest to przyrodzona v ludzi tych ktorzy co z mozgu czynią/ iż gdy jaką rzecz pierwszy raz z szczęliwej fantaziey [...] wrodzą/ a potem im/ jak się to często mnie trafiało/ zginie/ już trudno w taką drugą fantazią potrafić wsiłuia. *StryjKron* A6.

W przeciwstawieniu: »kupny ... przyrodzony« (1): Tak mu się zda iż wzytko za pieniądze znajdzie/ Sławę y cnotę kupić [...]. A też kupna nie dobra lepsza przyrodzona/ Bo więc ta kramna bywa fałszem przesadzona. *RejWiz* 77v.

W porównaniach (2): A wdy widzimy/ iż nie telko za tego naszego wieku/ ale y za dawnego/ zawdy starzy byli w tym swym jakoby przyrodzonym błędzie [tj. w przekonaniu, że wszystko idzie ku gorszemu] *Górndworz* H5v; iż każdy taki który się na co z młodości zwyczai/ wzytkę chęć swoję k temu obróci jakoby mu była przyrodzona *BielSpr* 2v.

Zwrot: »mieć w sobie coś przyrodzonego [ku czemu]« (1): dzyatki [...] rychło a zaraz prawye rzeczom się przyłożyć mogą/ y owšem we złych przedsię niż w dobrych/ gdy naturá dzyecyęca ma wlobye cos przyrodzonego/ ku zuchwałstwu a nyestatkowi *GliczKsiąż* E2v.

Wyrażenia: »przyrodzona cnota« = *germana virtus* *Mącz* [szyk 9:4] (13): Y chcieli by [*Aurelian*] s triumphem iechał z bitwy oney/ Ale on nie chciał zgwałcić cnoty przyrodzoney. *RejZwierz* 14; A przeto iako lię Socrates będąc łtarym grać nauczył/ takze też przyrodzoney cnoty młodzieniałki [!] kazał wnim [*graniu i śpiewaniu*] cwiczyc *KwiatKsiąż* 12v; *Mącz* [95]a, 144c; *RejZwierz* 18v, 60; *WerGość* 262; A nawięcey mi łtoią w oczách iey przymioty/ Ty w niey ząwždy kwitnęły z przyrodzoney cnoty. *WisznTr* 19; *GórnRozm* L2v; *Paprup* Cv, F3v; *CzahTr* D; Włzákże rozmnaża cnoty przyrodzone Cwiczenie: czynią łerce vtwierdzone Piękne náuki *SzarzRyt* B4v.

»przyrodzone dary« [szyk 1:1] (2): częłtokroć w ludziech niziuchnego łtanu/ widuiemy wielkie á przednie dáry przyrodzone. *GórnDworz* D3v; Bo łie ty nie zgadzaią/ przyrodzone dáry. Cudność ząwždy pogłada/ ná cnotę przes łpary. *BielSat* D3.

»przyrodzona dobroć« [szyk 1:1] (2): Bonitas ingenii tui, Przyrodzona dobroć twoyá. *Mącz* 26b; A ty [*królu*], z dobroći łwoiey przyrodzoney, Vkaż łaskáwą twarz, y mnie, y oney [*Kalliope, stanowięcej tytuł wiersza*]. *GrochKal* [2].

»przyrodzone doległosci [= *wady*]« (1): ktora łmiáłość z wielkiego łercá pochodząc/ á wykorzeniáiąc s cłowieká przyrodzone doległosci/ y myłli łtreftáne/ ták go vmocnić może/ iż [...] *GórnDworz* Hh2v.

»przyrodzony dowcip« = *vis naturae* *Modrz* [szyk 3:3] (6): Dotes ingenii, Dowcyp przyrodzony. *Mącz* [95]a, 145d; [*M. Rej*] Przyrodzonym dowcipem wielkiey łławy dołtał *Prot* E; *ModrzBaz* 129; Przeto tym więcey trzebá pracę twoię wychwałác/ przyrodzony twoy dowcip/ y przedsięwzięcie twoie *ModrzBazBud* ¶5v; *Oczko* A3v.

»przyrodzona ludzkość« (1): racz i ti [*królu Zygmuncie*] [...] Pracą za wdzięczne przyiąć, a łwą przyrodzoną Ludzkosć okazać *KochSat* ktv.

»przyrodzona miłość« [szyk 1:1] (2): Krolową [*Izabelle*] to połelłstwo bárzo rułzyło/ iáko káżdey mácierzy przyrodzoną miłość ku dziecięciu łwemu bywa/ ták iż iey łerce/ żáłość z bolełcią y z łtráchem przenikły *BielKron* 313; *RejPos* 256 marg.

»przyrodzony niedostatek« [szyk 2:1] (3): Iełli też iáki przyrodzony á niełzkodliwy niedołthátek w przyiacielu obaczy/ áby gi cłrpiál rádniey/ niźli by/ ledá o czo miał łie z nim gryłć. *GórnDworz* M3; Do tegoż też przyłacza łie báczne contrefethowánie/ á pokazowánie cłzych obyczáiw/ ábo przyrodzonych niedołtátkow *GórnDworz* O8, K3v.

»przyrodzona pożądlivość« = *naturale desiderium* *Mącz* (2): *Mącz* 241d; Boby też ták włzetecznik rzec mogł: mam w łobie przyrodzone pożądlivołci/ otoż mogę łkortácyey y cudzołłtwá pátrzyć. *CzechRozm* 242v.

»prawo przyrodzone [= *wynikające z cech osobistych*]« (1): á wždy cí tákowi ludzie [...] [*Łaski i Sztankar*] łtali łye opiekunámi w Polłzche dułz náłzych/ niemáiąc k tey opiece práwá żadnego/ áni przyrodzonego/ áni wrzędnie nábytego *OrzList* h4.

»rozum przyrodzony« [szyk 9:3] (12): probare rationibus, dovodzic vyvodem rozvmv przyrodzonego *BartBydg* 128b, 123b; *FalZioł* III 5d; *RejKup* t6; *MurzNT* 103v; ci [*panowie zwierzchni*] nie żadnemi práwy [...] łprawowáli lud łwoy/ ále rozumem á zdániem przyrodzonym *GliczKsiąż* H2v; *RejWiz* 2; Czytałem to/ iż dawni niektorzi wieldzy wymowce [...] dawáli to znác chytrze

ludziom/ iákoby fie vczyć nigdi nie mieli/ á tak pokriwáiąc náukę/ vkázowáli orácyie fwe ludziom profciuchno piááne/ iákoby około czynienia ich/ iedno rozum przyrodzony/ á prawdá miátrzowála/ nie ćwiczenie/ áni náuká *GórnDworz* E7v; Vmárł pothym pan Boiánowłki Polłki Philozoph/ ktory przyrodzonym rozumem fwym (bo [...] nie był on w náukach biegły) głębokich rzeczy dofięgał *GórnDworz* Dd8, Gg5v, Hh4; *RejPos* 115.

»złość przyrodzona« = *naturalis malitia Vulg* [szyk 3:2] (5): *GlabGad* N3; ále [...] zoftáwiałeś miejsce pokućie: wiedząc iż márnny á zły iefth narod ich/ y przyrodzoná złość ich *Leop Sap* 12/10; á iefth w drugich iákaś złość przyrodzoná/ iż chocia znáią iáwnie/ że to iefth dobre/ czo widzą: iednák iádzą fie gwałtem ná to/ áby w tym tám kákol náleżli *GórnDworz* I5; *StryjKron* 517; *KlonKr* B2v.

Szereg: »(i, ani) przyrodzony i (ani) nabyty« (4): *OrzList* h4; Niewiem by częgo więcey [...] dworzáninowi trzebá/ iáko wymowy/ y przyrodzoney y nábytey *GórnDworz* F8; Owa przyrodzony y nábyty rozum/ ktemu cnotá/ mużą go do wśytkiego wieść/ y w nim wśtáwicznie mieżkáć *GórnDworz* Gg5v; *SkarKazSej* 660a marg.

W przen (1) : Bo rozno Bog rozdzielił po fwiátu narody/ A káždy fwe muśi mieć przyrodzone wrzody. *RejZwierc* 243.

Przen (1) : Y widzę iż przypowieść/ pełni mu [*Kmicie*] fie oná/ Szczęłciu tákie rátowác/ iefth rzecz przyrodzona. Zyczyłbych káždemu ták/ k zacności przychodzić/ Sobie pomoc pocźciwie/ nikomu nie fzkodzić. *RejZwierz* 67v.

αα. *Odziedziconą po przodkach* (2) : ná Wołószech znác y dziś narod Włolki/ na Węgrzech Tatárłki/ ná Prufiech Niemiecki/ y ná innych ktorzy fą przechodniowie z dawna do innych kráin/ nieco w łobie przyrodzonych obyczáiw máią *BielKron* 359.

przyrodzon komu (1): Gentilitium est hoc illi, Przirodzono mu to/ Ma to od fwoyich fćárzich. *Mącz* 144b.

γ. *Włáściwą Bogu* (26) : A tyś przed fie nic niebacząc wyłtępkow ich więcey pieczą máiąć ná przyrodzoná dobroć bołtwá twe^{go} wślytkiegoś przebaczył *RejPs* 157; áby [= *abyś*] mię przywiódł w vznánie przyrodzoney woley bołkiey twoiey *RejPs* 178, 36, 45, 67, 85, 102 (10); *RejAp* 2; nigdy go [*nędznika*] on z Bołkiego przyrodzonego miłofierdzya fwego/ opułzczác nie raczy. *RejPos* 337; *SkarJedn* 279, 316 [3 r.]; [*Chrystus*] modlił fię/ áby oná załługá człowięczeńftwa iego [...] przyniofłzá mu nie ták dálece z załługi á próśby/ iáko więcey [...] z powážności iego przyrodzoney fkutek iemu powinney chwały przedwieczney Bołkiey etc. *CzechEp* 200; ále teź iefth Kriřtuřem/ [...] á fynem Bogá żywego [...] to iefth z przyrodzoney iftności vrodzonym Bogiem *CzechEp* 340, 340, 341 [4 r.].

W charakterystycznych połączeniach: *przyrodzona(-e) dobrotliwość (dobroć)* (7), *istność* (6), *miłosierdzie* (4), *powážność, wola* (3).

Wyrażenie: »bostwo przyrodzone« (2): [*ksiądz Powodowski mówi*] żebyřmy go [*Chrystusa*] w náturze kładli/ tylko być człowiekiem á Bořtwo przyrodzone odwięzuiąc/ iákies mu tylko pożyczáne przyczytác mieli. *CzechEp* 348 [*podobnie*] 347.

Szereg: »naturalny abo przyrodzony« (1): [*Chrystus jest*] Y prawdziwym Synem. Y Synem náturálnym ábo przyrodzonym. *WujNT* Xxxxx4.

δ. Właściwą zwierzętom (2) : A widamy to y we źwirzętoch/ iż ftrách ieft coś przyrodzonego/ bo y koń ledá przed wiechciem z drogi fkcocy/ y ptaki s konopi ledá czym odfrárzy *RejZwierc* 78v.

przyrodzon czemu (żywotne) (1): (*nagł*) Ná Láźnie. (-) [...] Kąpie fie też czáfem wroná/ Przedfię iey złość [*tj. złe cechy*] przyrodzoná. Nie pomoże ciátu wodá/ Iefli ná duży niezgodá. *RejZwierc* 237v.

c. Właściwy zjawisku społecznemu – językowi (2) : Zadnego ná świecie ięzyká między ludźmi niemálfz/ ktoryby foremności fwey przyrodzoney vtrácić niemuśiał w cudzym ięzyku *OrzRozm* P2.

Wyrażenie: »własność przyrodzona« (1): ták téż zátym [*wszystkie języki chrześcijańskie*] máią pewné litery fwoie, álbo znáki, którými wyrażáią onę włafność przyrodzoná ięzyká fwoiego. *JanNKar* C3v.

4. Wynikający z określonych stosunków społecznych, zwłaszcza z urodzenia w określonym systemie społecznym lub z wrodzonych człowiekowi pojęć na temat życia społecznego; naturalis Mącz, JanStat, Cn; natus Mącz; natus Cn (118) : *KromRozm III* A7v; *OrzRozm* G3v [2 r.]; á ia Polak/ iáko Orzeł bes pętlíc/ ná fwoieý przyrodzónéy/ pod Królem fwym buiam fwobodzie. *OrzQuin* Q4v, Pv, P2, Qv [2 r.], Q3v, Q4, Sv; ábowiem iż złe/ przeciwnie ieft dobremu/ á dobre złemu/ poniewoli/ á z mułu/ iedno drugie dla they przeciwności przyrodzoney wfpierác/ á krzepczyć muśi *GórnDworz* H8; *Stolicá Piotrá S.* právem Bożym na zwierchności kościoła wfzytkiego pośadzona [...] iáko przyrodzona głowá trwa/ y trwác będzie przy członkách kościoła Bożego *SkarJedn* 163; *KochMRot* C2; Tę przyrodzoná waśń/ która z różnych wiar idzie/ [...] fámiłmy ná fye zátym roftárgnieniem obroćili *KochWr* 22; *Phil* P; *SkarKaz* 385a; Do ktorey vprzemyey miłości ku oyczyźnie/ nie tylko przyrodzona powinność vpomnieć nas może: [...] ále y [*przykłady*] ludzi Chrześcijánfkich *VotSzl* A4v; Bo iefli fię ták vdamy ná to/ iż káždy dla fwego pożytku będzie łupił y gwałtem rozbiiał drugiego: tu fię iuż tym fpořobem muśi rozerwác przyrodzone ziednoczenie y ztowárzyfzenie ludzkie. *KlonWor ded* **3v.

W połączeniach szeregowych (8): Ktoremże tego tedy právem nam się słusznie (z) tego wymawiać mają? Gdyż ani boskiem, ani przyrodzonym, ani ziemskim naszym koronnem tego uczynić nie mogą *Diar* 46, 47; *GroicPorz* av, a4v; Bo to [*przepisy Starego Testamentu*]/ Z wiecznym duchownym y przyrodzonym zakonem Bożym/ y z Ewánieliá nálfzá [...] fpořem ftác nie może. *CzechRozm* 83v, 83v, 90; *ModrzBaz* 78.

W przeciwstawieniach: »przyrodzony ... Boży, nabyty« (2): Iż Polkák ná Kápłaná bieda/ fą wielkie przyczyny biedána tego: iedne fą przyczyny do tego przyrodzone/ á drugie fą nábyte. *OrzRozm* G3v; Nie inłzyć ieft zakon Boży á inłzy przyrodzony. *WujJud* 74.

Wyrażenia: »przyrodzone postanowienie« = *prawo naturalne* (1): włzákże/ iż zániedbawfzy práwá/ to ieft/ wzgárdźiwfzy Boże y przyrodzone pořtánowienie [*Dei et naturae ordinatione contempta*]/ do broní fię rzucáią *ModrzBaz* 63.

»prawo przyrodzone« = *powszechnie przyjęte podstawowe normy moralne; ius naturale* *Mącz, JanStat, Cn; lex naturae* *Modrz, JanStat* [szyk 35:10] (45); *KromRozm III* B5; *Diar* 46, 47; Práwo Boże. Przyrodzone. Ludzkie. Duchowne/ Swieckie. *GroicPorz* a4v, av, a2, a2v [2 r.]; *Mącz* 178d; Právem przyrodzónym niewolnik Páná fwego nienawidzi *OrzQuin* Qv; Bo chwałá Boża ktora się tym przykazánim wyraża/ z przyrodzonego práwá pochodzi: ponieważ to przyrodzenie nam dáło *KuczbKat* 295, 295 [2 r.]; *RejPosWstaw* [41⁴], [41⁴]v; Zakon zás Boży wieczny/ nazywam wedle Páwłá

zakonem y prawem przyrodzonym *CzechRozm* 87v, 89; *ModrzBaz* 67v, 78, 78v, 81, 101; *SkarJedn* 202, 240; *GórnRozm* Gv; *LatHar* 127 [2 r.], 128; *WujNT* 72; Bo wzyfscy winni fą poczuwák fie z ftrony práwá przyrodzonego, bo fie z tym rodzimy. *SarnStat* 1272, 15, 908, 1118, 1272; *PowodPr* 67; *SkarKaz* 310a, 315b, 382a; *VotSzl* A4v; (*marg*) Práwo przyrodzone. (-) Ieft napierwíze Práwo/ ktore Pan Bog ná fercách náfzych pálcem fwoim nápifał/ z którym fie kázdy rozumny rodzi: y zowie fie przyrodzonym. *SkarKazSej* 696a, 696b [4 r.].

»przyrodzona własność« (1): małz to/ iż tenże Káplán/ poftánowia Królá/ nie nád niewolá Turecká/ [...] álbo Książęcá iáká/ ále nád dziedzictwem Bożym/ którego dziedzictwá wolność przyrodzoná włafnością ieft *OrzQuin* V v.

»zakon przyrodzony« = *prawa naturalne* [cf wyżej »prawo przyrodzone«], *też dekalog* [szyk 34:7] (41): *PatKaz* I 5; To ieft, wlepiłes panie w dułę nałzę zakon przirodzony *WróbZółt* B7, B6; *KromRozm* II h3, nv; *KromRozm* III B4 [3 r.]; *GórnDworz* Hhv; Ty dżieżięć fłów Pan mówił/ y ná piłmie dał ná górze Synái: w których zakón fprawiedliwości/ á zakónu przyrodzonego práwy fkutek okazał się *BiałKat* 43v; Ale oná część zakonu/ którą Moralem zowiecie/ to ieft/ Dżieżięćoro przykazanie/ poniewafł ieft zakonem przyrodzonym/ wftác nigdy niemoże *WujJud* 78, 64, 74 [3 r.], Nn6v; *RejPosWstaw* [41⁴]; iż práwo ono ábo zakon przyrodzony. z którym fтворzeni byli rodzicy náfzy/ grzechem był zácmiiony *CzechRozm* 94, 83v, 87, 89, 89v [4 r.], 90v (13); *SkarŻyw* 503; *GrochKal* 24; *WujNT* 533; Iż tedy to opátrzeńie duchownych gruntuie fie ná fámym práwie fporządzeniu Bołkim/ ták od początku fwiátá w zakonie przyrodzonym/ iáko w zakonie Moyzełzowym/ y nowym Pána Kryftułowym *PowodPr* 22; Zakon przyrodzony y práwo Bożé ná fercách ludzkich piłáne/ ktore nie idzie z náuki áni ze zwyczáiu: ále z fámego fтворzenia y vrodzenia y piłmá Bożego *SkarKaz* 381b, 274b, 381a, b *marg*, 382a, Oooo2v; *SkarKazSej* 696b.

Szeregi: »boży (a. boski), i (a) przyrodzony« = *Dei a. divinus et naturae* *Modrz*; *naturalis et divinus* *JanStat* [szyk 9:6] (15): *Diar* 46; Zakon Boży á przyrodzony ieden. *WujJud* Nn6v, 74 [2 r.]; *CzechRozm* 83v, 98v; *ModrzBaz* 63, 74, 81; *SkarJedn* 202; áczkolwiek niektorzy Theologowie/ mándat y rofkazanie o dżieżięćinach kładá miedzy przykazaniem kościelnym: wżákoż włafniey ieft przyrodzone y Bołkie/ niźli kościelne *LatHar* 127, 127 [2 r.]; *SarnStat* 1118; *SkarKazSej* 696b *marg*. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»(abo) (tak) przyrodzony (jako) i (abo) pisany« [szyk 2:1] (3): *SarnStat* 15; Táká fprawiedliwość mogli mieć Philozophowie/ y inni ktorzy żyli wedle praw ábo przyrodzonych ábo piłánych fwoich/ y od rzeczypołpollytey vchwalonych. *SkarKaz* 310a, 274b.

Przen (1) :

Wyrażenie: »prawo przyrodzone« (1): TO mieyfce [*ratusz krakowski*] ná pocżciwe/ fpráwy wyftáwione/ Miáłoby tho w łobie mieć/ práwo przyrodzone. Aby thu fprawiedliwość/ fwe gniazdo rozwiłá/ A bezecna niecnotá/ ták fie być wftydziłá. *RejZwierz* 111v.

a. *Dany od losu* (5) : *RejWiz* 129; Fatalis casus, Przirodzone niezczęście. *Mqcz* 29b, 241c; PRzyrodzenie náłze mdłé/ [...] żadnym obyczáiem wytrwác nie może/ áby fie nie tylko pokuřam pořtronnym/ ále y fwym włafnym przypadkom przyrodzonym/ fámó przez fie obronić mogłó bez pomocy á bez ořobliwey obrony Pána tego *RejPos* 352.

Szereg: »szczęśliwy [= dany od szczęścia, tj. losu] i przyrodzony« (1): w którym [czwartym przykazaniu] y wczciwość/ y w zefzciu dóbr fzczeńliwych/ y przyrodzonych/ rodzicóm kazał [Bóg] podpomógac. *BialKat* 53v.

5. Rzeczywisty, prawdziwy; nietraktowany przenośnie (15) :

W połączeniu szeregowym (1): iż [Chrystus] był nie tylko człowiekiem/ iáko go oni łobie máłowáli/ ále też przyrodzonym/ iednoiftnym/ y łpołwiecznym Synem Bogá Oycá/ ktory go iuż połżał. *WujNT* 299.

W przeciwstawieniu: »przyjęty, [mnimany] ... przyrodzony« (1): iż żadnego z ániołow nie názwał Bog Oćiec Synem łwoim: iáko Chriřtułá názwał/ nie Synem iákim przyjętym/ ále przyrodzonym *WujNT* 754; [Lukałz też piłze/ że [Józef] mnimany tylko był oćiec/ a nie przyrodzony. *BudArt* Q6v].

Wyrażenia: »Bog przyrodzony« (2): Bo co on [ksiądz Powodowski] Iezufa Chriřtułá Bogá przyrodzonego y przedwiecznego łámego włzędy wyłtawia/ y dla tego potym tego dowodzi/ że iefł łam z łiebie [...]. To Athánázyus [...] *CzechEp* 227, 224.

»Syn (Boży a. Boga) przyrodzony« [szyk 8:1] (9): Ty Kryłte potomku Dawidow według ciála/ iefłteł nie łługa/ ále łynem przyrodzonym *CzechEp* 199, 218, 242; Syn przyrodzony: z łftnołci Bożey vrodzony *NiemObr* 93, 95; *ReszPrz* 77; *WujNT* 67, 299, 754.

»przyrodzone synostwo« (1): częgo tymi árgumenty [...] dowodzić [ksiądz kanonik] chce: iż przyrodzonego łynofłwá/ náłury/ łftnołci/ y przedwiecznołci Bołkiey/ przyznawác mu [Chrystusowi] niehcemy *NiemObr* 92.

Szeregi: »prawdziwy, przyrodzony« (2): A iáko łię chłeb przemienia w prawdziwe przyrodzone ciáło Paná Chryřtułowo/ á wino w prawdziwą przyrodzoną krew iego: ták y my w ciélełne ciáło iego *ReszPrz* 58.

»i własny i przyrodzony« (1): Y włáfná y przyrodzoná iefł [Maryja] máłką Bożá? Iefł/ á niech w tym nikt nie wáłpi. *SkarKaz* 579a.

6. Normalny, zwykły; taki jak większość innych (55) : Abowiem też ty rzeczy [jedzenie, picie] odmieniaią przyrodzoną barwę w vrinie/ á łtąd niedołtateczne z niey bywa poznanie. *FalZioł* V 2; á iefłłiby [baba] mogła [dziecię] głowá na doł obrocić: ma łie o to pokułzac. Abowiem by łnadnieyłze á prawie przyrodzone według łołpolitego biegu: rodzenie było. *FalZioł* V 22d, V 4c, 16c, d, 20d; Drzewo krewnołci/ Iefł wymáłowánie/ Drzewu Przyrodzonemu podobne/ máiące w łobie pień y rozgi *GroicPorz* ff; powiedzwał im [Chrystus uczniom]: Wiecie iż Lázarz przyiaciel náłz zálná/ [...] á oni mnimiełi żeby im o zálnieniu przyrodzonym powiedáł. *RejPos* Ooo; *RejZwierc* 61v; Acz ono ciáło [Chrystusa]/ w máłołci/ y w zupéłnołci/ obyczáy poczęcia przyrodzonego záchowywáło *NiemObr* 144.

W porównaniu (1): Zgodne á iednołtáyne rozumienie włzyłłkich narodow/ ma być rozumiane/ iáko iáki głos przyrodzony. *ReszPrz* 23.

Fraza: »([co]) (jest (jako)) ([komu, czemu]) rzecz przyrodzona« [szyk zmienny] (16): Prziodzona rzecz iefł iże ci ktorzy łá łłufci wiele mowia *BielŻyw* 141; *RejJóz* B7v; *RejKup* f2, Lv; Acz iefł rzecz przyrodzona człowieku káždemu/ [...] Aby łobie po pracy wdzyęcźnie odpoczynał *RejWiz* 31, 28v, 37v [2 r.], 74v, Cc7; Strách á boiażń to iefł przyrodzona rzecz káždemu człowiekowi *RejAp* 22v; Nuż

Węgrzy ktorym to iest iáko rzecz przyrodzona/ zá tarczą dobrze siedzieć/ y mężnie gonić *GórnDworz* E3, Dd2; *RejZwierc* 78v *margin*, Aaa3; *ReszList* 141.

Wyrażenia: »bieg przyrodzony« (4): Tu mażz wiedziecz [...] bieg a obyczay prawie przyrodzony: [...] rodzenia dziecięcia. *FalZioł* V 16. Cf »według biegu przyrodzonego«, »nad bieg przyrodzony«.

»według biegu przyrodzonego« = *naturalnie* (1): Ty iakmiarz przyczyny odchodzenia płodu Niewiaftam brzemiennem przydawaiań sie, ktore z wietřzą boleścią tak odbywaią, Niźli gdy według biegu rodzą: przyrodzonego. *FalZioł* V 31.

»nad bieg przyrodzony« = *nienormalnie; nienormalny* (2): Oíma przyczyna ciężkie⁸⁰ rodzenia/ bywa [...] dla dziwu iakiego nad bieg przyrodzony będączego Iako iżby dwoie dzieci o iedney głowie w źiwocie były. *FalZioł* V 17b; Nád fwoy Bieg przyrodzony wřzytko wřtępuie/ Kaźń z niebieskiego okná żywność nam dziś pfiue. *WisznTr* 22.

»przyrodzony obyczaj« [szyk 3:2] (5): *FalZioł* V 16 cf »bieg przyrodzony«. Cf »przyrodzonym obyczajem«, »nad przyrodzony obyczaj«.

»przyrodzonym obyczajem« (2): Pothym gdy czas ku porodzeniu przychodzi: wznak sie obroci/ tak iż główką nadoł/ nořzkami ku gorze/ oczyma ku żywotowi matczynemu sie obraca A tak przyrodzonym obyczaiem z żywota wychodzi *FalZioł* V 16c, V 16b.

»nad przyrodzony obyczaj« = *nienormalnie* [szyk 1:1] (2): Drugie rodzenie [jest] nad obyczay przyrodzony/ tak w rodzeniu dziecięcia: iako też y w nieślufnym czafie. *FalZioł* V 16b, V 16d.

»przyrodzoną śmiercią« = *zgonem naturalnym, nie nagłym, nie gwałtownym* [szyk 3:2] (5): *BielŻyw* 81; iáko piřzą iż tám więcey ludzi zemrze iádem źwierzęcym niż wrzodem álbo śmiercią przyrodzoną *BielKron* 269v; thyfiąc dwie ście y dwádzieřciá y siedń ludzi śmiercią przyrodzoną á chorobámi/ nie morowym powietrzem/ pogrzebionych tego roku popifano. *BielKron* 288; *SkarŻyw* 74, [407]; [że Pan Chriftnus nie mówił tych řłów dlatego áby Ian niemiał vmrzec: ále tym řpofobem ie mówił/ że nie gwałtowną śmiercią iáko Piotr/ ále dobrowolną y przyrodzoną miał z tego řwiátá zeyřć *BialPos* 114 (*Linde*)].

Szeregi: »pospolity i przyrodzony« (1): Nie kiedy prawi řny pochodzą z napełnienia ciała, albo z wyproźnienia [...], á takowe řą pořpolite y przyrodzone. Dla tego głodnemu řni sie o iedle, łącznemu o piciu [...] etc. *GlabGad* L4.

»przyrodzony a prawdziwy« (1): A nafiali rol y nafzczepili winnic/ y napłodzili owoczow narodzenia. (*koment*) Owoczow [*Ps* 106/37]), czuřz przyrodzonych a prawdziwych. *WróbŻořt* kk8v.

a. Ziemski, nie boski (13) : Przez řen (mowi pan Bog) będę mówił z nimi. [...] takowe řny bywaią pewne, ale one ktore řą z przyczyn przyrodzonych częřto omyłaią. *GlabGad* L4v; iż iáko ciało nietylko řie pokármem przyrodzonym záchowywa/ ále też pomnaża/ [...] tak też pokarm řwiętego Ciála Páńkiego/ nietylko duřzę pořila *KuczKat* 180, 180; *LatHar* 116; *SkarKaz* 160b; *SkarKazSej* 660a.

W przeciwstawieniach: »przyrodzony ... duchowny, nadprzyrodzony, niebieski, wieczny« (4): Wyřzedřzy z Ráiu Adam řmutny z żoną řwą/ ćiefzyli sie przyrodzonym[i kro]tořilami zyemřkiemi řtráćiwřzy wieczne *BielKron* 2v; á iż [*namaszczenie chorych*] iest wřtáwiono rádniey ku duřznemu niż ku ćieleřnemu vzdrowieniu/ iuř nie onę w řobie przyrodzoną/ ále duchowną moc máiać. *KuczKat* 230; *SkarŻyw* 261; *WujNT* 408.

Wyrażenia: »przyrodzonym obyczajem« (1): Lecz Pan Chrystus oboję tę chorobę vzdawia: ktoreyby żaden lekarz przyrodzonym obyczajem zleczyć nie mógł. *WujNT* 252.

»żywot przyrodzony« = *życie doczesne, ziemskie* (1): bo on [Chrystus] iest zmartwychwstaniem y żywothem/ vmárłych grzechowi y świátu/ yvmárłym ná żywoćie onym przyrodzonym/ ktorých teras nie máłz nic/ iedno proch á ziemiá. *GrzegRóżn* 51.

Szeregi: »cielesny a przyrodzony« (1): Potym fie im dla te⁶⁰ niedziwiuję [...] iż ich znam być ludzmi ćielefnyimi/ á iáko iedno bydło/ ćielefnyim fie tylko/ á przyrodzonym rozładkiem báwiącemi *CzechRozm* 123v.

»przyrodzony i świecki« (1): niebiełkie ony [przywileje] y dárovne grzechem fwym zgołá potráćili/ á przyrodzone y świeckie łobie osłábili y powátlili *SkarŻyw* 261.

7. Własny, swój, nie cudzy (7) : Rozdzielili łobie wfłytko odzienie moie á przyrodzoney łfáty mey niechćieli dzielić/ ále łofy onię miotáli *RejPs* 32; PAnie boże fprawę wfłech fprawiedliwych łądow rácz krołowi [!] poruczyć/ á przyrodzoną fprawiedliwoć fynowi iego *RejPs* 104v; ten podobny iest mężowi kthory przyrodzone oblicze łwoie w zwierciedle ogláda *RejPosWstaw* [21²]v.

Wyrażenia: »przyrodzone dziedzictwo« (1): Pámiełtay pánie iżeś to zebránie [tj. *lud izraelski*] ninacz ná inłfego nieobroćił iedno náczelć swoię [...] / iedno iż by było przyrodzone dziedzictwo twoie/ iż by ofiádló gorę tę ktorąś ty łobie obrał ku fświętemu miełkánium fwemu. *RejPs* 108.

»prawem przyrodzonym« = *z istoty swojej* (2): skąd mułżá y włánoći Krółéłtwá/ z włánoćiami Kśięłtwá/ przeciwné rzeczy tymże Prawdém przyrodzonym/ wzaiem łobie być. *OrzQuin* Sv, Sv.

Przen: *O niebie* (1) :

Szereg: »przyrodzony i własny« (1): łámá tełknoć do Chryłtułá náłzego ktoregołmy do tego czáfu nie widźieli [...] y do oyczyzny y do domu przyrodzonego/ y włáfnego tełknoć/ trapićby nas bárzo mogłá. *SkarKaz* 550a.

8. Podobny (3) :

przyrodzony sobie (2): Przy tym teź tę bącznoć trzebá mieć/ áby nie wiele áni częłto iadł/ rzeczy łobie przyrodzonych/ ále łye zówždy ku przeciwnym miał/ iefłiś wilki/ iedz łuche *SienLek* 4, 29.

[*przyrodzony ku komu:* á máiąc nieiáko iá to/ że pewnie Florenc muśi być brátem włáfnym Leonowym/ który iuż iáwnie był fynem Othoná Cefárzá/ pořádlził ie wedle Cefárzá. [...] á gdy iuż práwie baczyl że łobie podobni á ku Othonowi przyrodzeni byli/ rołkazał áby [...] *HistOtton* 109.]

przyrodzony czym (1): Cognatus, [...] idem quod agnatus, Prziorodzony/ krewny/ teź prziorodzony twarzą/ yednákiey twarzy. *Mącz* 241d.

W przeciwstawieniu: »przyrodzony ... przeciwny« (2): toćiem trzeba bączyc/ iáko wyłżłzey rzeczono/ Aby łobie potraw przyrodzonych miernie pořywał: á ku przeciwnym nieiáko łye fklániał. *SienLek* 29, 4.

9. Taki, jaki być powinien, nadający się do czegoś, odpowiedni dla kogoś, właściwy; naturalis *JanStat* (27) : Bo bárzo zowego winá Zámnoży fie więc chudziná Włłákeś polak dzierz łie fwego Seropu przyrodzonego *RejRozpr* G4; Abowiem tho iest rzecz przyrodzona y wtćiwa/ obietnicę dobrą wypełnić. *GroicPorz* r2v; iáko on páfie ptałzki/ zwirzétá karmi/ kwiathki wilgotnoćiami ich przyrodzonemi chędoży *RejPos* 316v; Iáko Cefarz álbo pan káždy potrzebuje ofobnego łługi

przyrodzonego/ [...] tak też sługá ofobnego páná przyrodzonego ku fwey myfli potrzebuie *BielSpr* 47v; *Strum* R2; Przyrodzony ípofoob íeft w cíele/ áby iedná głowá rządžíłá *SkarKazSej* 689a, 691b; [Chléb prócz tego co nas karmi: á íeft rzecz naprzyrodzeńsza/ y nazdrowíza: ále pńzeniczny naylepfzy *UrządowHerb* 452a (*Linde*)].

przyrodzon(y) komu, czemu (9): Czego nie może czynić żadne ciepło ogniowe bowiem nie íeft tak przyrodzone naturze człowiecey iako łoneczne. *GlabGad* B8, F4, F6, G8; A przetoć ná kolżdą [!] niemoc rozmáite lekárítwá pířzã/ áby pokuřziãc tákie fye tráfiło/ ktore komu przyrodzono *SienLek* 59; íż przyrodzona rzecz íeft człeku [...]/ cnotę y sławę miłowãc *SkarŻyw* A4; IZ kořdému swoiã obronã iãko íeft przyrodzona/ tãk téř nie ma byř broniona *SarnStat* 569; *SkarKazSej* 689a; *KlonFlis* C2v.

W połączniu szeregowym (1): przyrodzona y nalepfza y nawłãfnieyfza rozumowi ludzkiemu íeft Monãrchia ábo iedynowãdztwo/ y rząd iednego. *SkarKazSej* 689a.

W przeciwstawieniu: »przyrodzony ... szkodliwy« (1): (*nagł*) Wtora czefc o zywienu[uczo]wiczym. (-) [...] Ten raz wypířzemy gadki o rzeczãch człowieku przyrodzonych albo j řzkodliwych *GlabGad* F4.

Wyrażenia: »przyrodzone mie(j)sce« [*szyk 3:1*] (4): *BielKron* 9; v Kalířzã vrodził fię Cielec [...] o dwu głowach [...] s ktorych iedná głowã ná włãfny przyrodzonym mieyfcu/ á druga v ogonã byłã *StryjKron* 345; Więtfzaby miedzy nãmi byłã ná ziemi miłofc/ ktorzy fię modlić ieden zã drugiego mořem: niřli w niebie gřdzie dořkonãłã y prãwie ná řwym przyrodzonym mieyfcu íeft miłofc. *SkarKaz* 636a, 489b.

»pokarm przyrodzony« (2): Bowiem ten im [*dzieciom*] natura dałã pokarm przyrodzony [*tj. mleko*], gdyř ínfzego grubřzego nie mogã pořywać *GlabGad* H5, A4.

»porzãdek przyrodzony« (1): STATVTA Y METRIKA PRZYWILEIOW KORONNYCH: IĘZYKIEM POLSKIM SPISANE. Y porzãdkiem prãwie przyrodzonym á bãrzo řnãdnym nowo zebrãné *SarnStat kt*.

Szeregi: »nalepszy i naprzyrodzeńszy« (1): Cypryan z tego dowodři przeciw pogãnom/ íż ieden muři być Bog: bo tãki rząd íeft nalepfzy/ y naprzyrodzeńfzy. *SkarKazSej* 690b.

»przyrodzony a przystojny« [*szyk zmienny*] (1): *BielKron* 9; [Bo iãko nic nie íeft przyřtoynieyfzego/ á nic przyrodzeńfzego/ iãko wřzyřtkim być pořytecznym/ á żadnemu nie řzkodzić *WujPosřw* 1584 431 (*Linde*)].

W przen (1) : Gdyř wodã ludřiom rzecz nieuchodziona/ Sãmym to rybom włofc íeft przyrodzona *KlonFlis* C2v.

Przen (2) :

Wyrażenie: »przyrodzone miejsce« [*szyk 1:1*] (2): á gdy k fobie [*Hieroboam*] przyřzedł/ zãfię zdrowie przyřzło ná řwe mieyfce przyrodzone. *BielKron* 83; A řmierć owã człowiecza nic nie íeft ínfzego. Iedno odřtãpić duřzy od cíãłã řwoiego. W czym krzywdy áni duřzã áni cíãłõ czuiã/ Gdyřz zãř w řwe przyrodzone mieyfce odřtãpuiã *KořakCath* B4.

10. *Będcy kimř z urodzenia; przeznaczony komuř przez urodzenie; nativus Miech; patrius PolAnt; naturalis JanStat* (77) : Oto iã řlę k wãm proroki [...] ij řřkryby/ to íeft miřtrze ktorzyby przyrodzonego

piśma nauczali. *OpecŻyw* 77; *OrzQuin* S; aż za czafem Rzym wżyftek, y ziemiá Włofka [...] do gruntu prawie wykorzenioné były: ták iż téz on język Lácińlki, zwyczajny y przyrodzony [...] máło y z siedlińkiem lámym nie záginął. *JanNKar* Cv; Są iedni [złodzieje] przyrodzeni: ktorých kiedy rufzy Zła náturá; ták ich do kradzieży záiułzy/ Iż [...]. DRVDZY záś fą ze złego nałogu złodzieie *KlonWor* 5, 5.

przyrodzon(y) komu, czemu (żywotne) (7): a czynię to nie Lacińlkiem ięzykiem/ fktorego dżiś połpolicie naukę fądzą/ ale polłkiem: ktory ifz nám ieft iakoby przyrodzony/ wielé ich mniémá/ żeby [...] *MurzHist* A2; *OrzList* i2; CHłop miał Koniá y Oflá/ kiedy iechał w drogę/ Ofiel rzekł/ włzy mi co/ bo ia iuz nie mogę. Włóż ná Koniá/ á Koń rzekł/ o bezecna świnió/ Tobie to przyrodzono/ á wżdyć nieść niemiło. *RejZwier* 121; *OrzJan* 92. Cf »przyrodzony nieprzyjaciel«.

W przeciwstawieniu: »przyrodzony ... nabyty« (1): bo nam mowá Polłka przyrodzona ieft/ á Niemcom náfzá mowá nábyta/ vczá fye iey/ Bo od mátek iey nieumieią *OrzList* i2.

Wyrażenia: »przyrodzony dziedzic« (1): [*Panowie, rycerstwo, szlachta*] ośobę y Królestwo náfzé záwždy v siebie vważáli: y do nas iáko Páná y przyrodzonego dżiedzicá [*ad nos tamquam dominum naturalem, haeredem verum et legitimum JanStat* 796] [...] y do Korony królestwá náfżego Polłkiego/ od którój przefzłych czáfów byli odpádli/ záśię wrócili fie *SarnStat* 1053.

»język (swoj a. własny), mowa (jest) przyrodzona(-y)« = *mowa ojczysta; lingua vernacula Mącz; patria vox PolAnt* [szyk 15:7] (18:4): A tho wypifzemy [...] czo ku náfzemu pożytkowi godnego obaczymy. A zwłafzcza ku náfzey mowie przyrodzoney. *FalZioł* IV 29c; *BielŻyw* nlb 5; Nápiśalem krotko ten Porządek Sądow Mieyfkich/ tym zwłafzcza ktorzy fye Lácińlkim ięzykiem niewiele báwią/ álbo innego krom fwego przyrodzonego Polłkiego nieumieią. *GroicPorz* A3v; *MurzHist* A2; *OrzList* i2; *BibRadz* *4, *4v [2 r.], *5; Wfzákże ci wżytcy fwego ięzyká przyrodzonego/ miedzy obcym narodem będąc/ vżywáią. *BielKron* 338; *lingua vernacula, quae et plebeia, Włafny przyrodzony yęzik którego fie od mátek vczymy. Mącz* 485b; *GórnDworz* F2; *RejPos* 3; dziwowáli fie wżyfcy coby fie sfátło/ iż káždy fwym przyrodzonym ięzykiem fłyfzał Apoftoły mowiące *RejPosWstaw* [143³]; *BudBib* c, 2.*Mach* 7/8, 21; *KlonŻal* D3v; *JanNKar* B3, C, Cv, C2v.

»przyrodzone krolestwo« (1): Abowiem będąc w wielikiey roskofzy/ a w wielikim kochaniu/ w przyrodzonym Polskim Krolesthwie fwoim/ Przyflas potym WKM [tj. *Izabelo Jagiellonko*] [...] w rozliczne przygody a fraunki *RejJóz* A2.

»przyrodzone miestce« = *kraina, region pochodzenia* (1): małz pobacić iż Polanie, Czechowie, Szwabi y infze wżytkie narody Słowienłkie iako od potopu aż dotichmiał w fwoich przyrodzonych miestczach y krolestwach trwáią [*in suis sedibus et connatis regnis permanent*] nie przychodząc z infzych ftron *MiechGlab* 50.

»przyrodzony nieprzyjaciel« [*w tym: komu, czemu (żywotne)*] (3) (4): Wilk owcy/ iáftrżáb kokofzy/ pies záiącowi/ izali przyrodzonym nieprzyiacielem nie ieft? *OrzRozm* G3v, G3v; tudziefz y Zydy przyrodzone Chrześciánom nieprzyiaciele zazdrość wzrufzyłá/ ifz fię z Magámi zmowiwłzy/ o złe Chrześciánłkie poftaráli. *SkarŻyw* 304; Tátárzyn przyrodzony nieprzyjaciel nád wámi co godziná ftoi *SkarKazSej* 660a.

»pan przyrodzony« [szyk 17:7] (24): *GroicPorz* A4v; *BibRadz* *2, *2v; [*Tatarowie*] przełóżyli nád fobá ftarłżego [...]/ dáli mu imię od przełóżeńłtwá Cangius Chan/ to ieft Krol álbo Cefarz/ y byli

go wzyficy Carzykowie poľufzni iáko Pána przyrodzonego. *BielKron* 438v, 322, 327, 346v, 361, 405; *OrzQuin* P2, Q4, S; Niemáľa część zaćney Szłáchy odftanie od pánow fwych przyrodzonych. *LeovPrzep* E2; *RejAp* 115v; *RejZwierc* 119, 182; *StryjKron* 607; Trzeľczzy y łamie fię do tych czáľow we Flándryey/ wźeláka ku przyrodzonemu Pánu fwemu Krolowi Ie⁸⁰ M. Hiľzpáńfkiemu wiára y poddáność. *ReszPrz* 74; *ActReg* 159; żeľ wáľzá kró(ľewska) M(ľiłość) Polakóm pánem przyrodzonym/ y Królem z ofobnéy ľáfi Bożéy dány? *OrzJan* 92; *SkarKaz* 487a; *CiekPotr* 88; *SkarKazSej* 693a, 677b.

»przyrodzony Pan [= *Bóg*]« [szyk 6:2] (8): *RejPs* 25; Iż żaden nie może dwiemá pánom űużyć/ á tak tráćiż Pána fwego przyrodzonego á tak dobrotliwego. *RejPos* 74v, 75; ktoremu iuż thám űuży niezliczona wielkość Anyoľow iáko przyrodzonemu Pánu fwoiemu. *RejAp* AA8v; *SkarJedn* 58; ábyć [*Tobie, Boże*] fię wzytek űwiát pokloniľ/ á inne űtworzenie twoie ćiebie Pána fwego wáľnego y przyrodzone⁸⁰ znaľo/ tak iáko my znamy. *SkarKaz* 280a, 273a, 274a.

»ziemia przyrodzona« [szyk 5:1] (6): Przeto Lech z Czechem [...] zabrawľy wzytko fwe dobro [...] opuľczáiac ziemię przyrodzoná [*relictis sedibus natiuis*] wľtápi ku zachodu űlonca *MiechGlab* 43; Brutus rozumieiac iż zyemiá ich przyrodzona ieľt práwa mátká/ űkoro przyľzedľ do Wľoľkiey zyemie cáľowaľ mátkę/ to ieľt zyemię Wľoľká/ w ktorey fie vrodziľ y wychowaľ. *BielKron* 105v, 116v, 327, 402v; Z fwey źiemie przyrodzoney miey Ruľkie Báchmáty. *BielSjem* 31.

Szeregi: »przyrodzony i (też) dziedziczny« [szyk 1:1] (2): áż iá [*Litwę*] Kűiádz wielki Litewľki/ Pan przyrodzony iteż dźiedziczny/ wolná vczyni *OrzQuin* P2; *SkarJedn* 56.

»wáľny a (i) przyrodzony« [szyk 3:1] (4): Co nie przeto mowieľ/ żebych ięzykom ganiľ/ ále żebychmy fwoim wáľnym a przyrodzonym nie gárdzili. *BudBib* b4v; *JanNKar* C2; SZczęśćie nawyźľze ieľt ludzkie [...] znać Pána Bogá tworcę y wáľnego á przyrodzonego Pána fwego. *SkarKaz* 273a, 280a.

Przen (4) :

Wyrażenia: »przyrodzony dziedzic« (1): ábowiem Kryľtus prawdźiwie ieľt pirworodnym miedzy braćiá/ [...] á ieľt prawdźiwym y przyrodzonym dźiedzicem/ á my kroluiemy y űpoľu dźiedzicmi ieľtechmy przez przyľpoľobienie *BibRadz* II 120c *marg*.

»przyrodzony pan« (1): Mamy Chryľtuľa iednę gľowę/ iednego űprawcę/ iednego goľpodarzá/ iednego páfterzá. Bo fię tu nie mowi o pryncypále y o dziedzicznym y przyrodzonym pánie y űprawcy nam teraz nie widomym: ále fię mowi o iego namieľtniku [*tj. papiežu*] *SkarJedn* 56.

»prawo przyrodzone« (2): áliż Práwo Kűiáżęćiá űwiátá tego/ które ná nas przyrodzone miaľ pan dijabeľ/ [*Chryľtus*] vmorzyľ űmierćiá fwá *OrzQuin* P2v; *RejPos* [77]v.

11. Urodzony gdzieś (3) :

Wyrażenie: »przyrodzony w ziemi, ziemie« [szyk 2:1] (2:1): *BielŻyw nľb* 5; Etiopia Murzyńska źiemia/ leży ku poľudniu od Egiptu/ ći ludzie [*tj. Murzyni*] ľá przyrodzeni w tey źiemie Afryce *BielKron* 271; Blondus przyrodzony tey źiemie Hiľthoryk/ wzytkę Wľoľká źiemię ná czternaśćie częśći wypifaľ *BielKron* 276.

12. Zwiáżany wspóľnotá pochodzenia; naturalis Mącz, Vulg (143) : tedi opiekvn tak zapifany abo przyrodzeni ma o gľowę zabitaľ czynicz vedlia prava *ComCrac* 16.

Przen: O ludzie izraelskim [bibl. Rom 11/21 i w nawiązaniu do tego miejsca] (3): KromRozm III Dv; Abowiem iefli Bog przyrodzonemu gąłęziu [naturalibus ramis] nie przepuścił: by inać y tobie nie przepuścił. WujNT Rom 11/21; PowodPr 11.

a. *Dotyczący pokrewieństwa, wspólnego pochodzenia rodzinnego (129) :*

α. *Należący do rodziny, spokrewniony i (wyjątkowo) spowinowacony (126) : GroicPorz ee3; Rozumiał [cesarz] też kthemu być godnego [tj. aby został jego następcą] Máximiliana żięciá [...] / gdyż [...] kráiny rozmáithe dzyerzy/ kthemu ich przyrodzony łamfiath. BielKron 235v, 423v; Mącz 241d; Przeto vchwałá Séymu tego poftánawiamy: áby od tego czáfu y nápotym zázwdy opiekun kázdy/ ták zápiłány/ iáko przyrodzony/ biorąc do rąk łwych bona pupillorum [...] doftáteczné Inwentarze dóbr y dochodów wziętych poczynił SarnStat 585.*

przyrodzon(y) komu (6): BierRaj 19v; Rzek Lábán k niemu [Jakubowi]: Nie mnimay byś mi dármo łłużył/ iżeś mi przyrodzon/ co chczefz zá łwą pracą dam tobie. BielKron 15, 53; á dźiatki rádźi rodziczow drogámi chodzą/ ktorým nietylko przirodzone/ ále y w nich wychowáne łą. KwiatKsiqż Fv; est mihi sanguine iunctus in secundo affinitatis gradu, Yeft mi przirodzon w wtorym pokoleniu. Mącz 147c, 177d.

W porównaniu (1): Bo iuz Anyołkowie oni/ By łzwagrowie przyrodzeni/ Będą go [człowieka wiernego Bogu] ftrzedz iáko oká RejZwiercPodw 183v.

Wyrażenia: »brat przyrodzony« = kuzyn (1): [Jezus] plakál rzewno łwego rycerza/ [...] y brata przyrodzonego [tj. Jana Chrzciciela]. OpecŻyw 48v.

»matka przyrodzona« (1): [Noemi] rzekłá łwiekrom áby łie wrociły do łwych mátek przyrodzonych BielKron 52v.

Szereg: »własny abo przyrodzony« (1): ktorego [Joasa] y Nátánowym y Sálomonowym łynem czynią. Nátánowym włáfnym ábo przyrodzonym/ á Sálomonowym záś práwnym ábo zakonnym/ to iefł/ ktorzyby tym práwe^m Moyżefzowłkim wzbudzony był y ná mieyłce zmarłego poftánowiony. CzechRozm 151.

W przen (1) : Nuż gdy iefzcze owi przyrodzeni błazenkowie á owy dziateczki wdzięczne przypádną/ gdy iáko ptałzátká około łtołu biegáiąc łwirkoćą/ [...] iáka to iefł rołkołz RejZwierc 32v.

Przen [komu] (1) : (nagł) Sławy figurá. (-) Sławá tá pyęknie ieździ/ ná Koniu vbránym/ [...] Trąbę dzyerzy v gęby/ trąbiąc ná włze łtrony/ Tákżec łie s kázdyd dzyeie/ kto iey przyrodzony. RejZwierz 114.

αα. *W funkcji rzeczownika [w tym czyj (47): pron poss (27), G sb i pron (16), ai poss (4)] (71) :*

ααα. *»przyrodzony« = cognatus Murm, BartBydg, Mącz, PolAnt; affinis, agnatus Mącz (58) : ZapMaz II Ł 3/7, 59; Murm 165; BartBydg 29b; BielŻyw 163; LibMal 1543/69v; Bo potym y na potomki prawem iuz [żart] przychodzi Bo kiedy łie iuz tak ludźie imą z ktorey łzydzyć łłcie włzytczy przyrodzeni maią łie zac włtydzyć RejJóz F; RejKup t8v; MurzNT Mar 6/4; BielKom C4; GroicPorz ee3, ll3v; Przyłzedł tedy Izráel do Egiptu w pocźcie przyrodzonych łwoich łiedmidzyełiát y pięć BielKron 17v; Widząc to Brutus łiefłtrzeniec Tárquiniulá pyłznego przyrodzony Łukrecyey/ mowil tymi łłowy: [...] BielKron 104v, 11, 13, 16, 50v, 52 (31); Mącz 127d, 241d [2 r.], 340d; A iákáłz to nam [ludziom] wielká pociechá/ gdyż wiemy/ iż nikomu inłzemu iedno nam vrodziło łie to łwięthe*

dzieciatko/ á vrodził sie wielki krol ze krwi nálezey/ á sítał sie práwie przyrodzonym nálezym. *RejPos* 20v; *ZapKościer* 1583/54; *WujNT* 2.Tim 3/3; [[*Abraham do sługi swego*]: poydzież do ziemie y przyrodzonych moich [*ad terram et cognationem meam*]/ á od nich wezmiesz żonę synowi memu Iáákowi. *Leop Gen* 24/4 (*Linde*)].

przyrodzony komu (1): Jednego czáfu synowie krolewscy iemu [*Brutusowi*] też przyrodzeni/ fzli do Delfu *BielKron* 105v.

przyrodzony po kim (1): Agnati proprie dicuntur, Prziodzeni po oycu. *Mącz* 241d.

W połączeniu szeregowym (1): Panna z boleścią niewymowną [...] a s płaczem narzekaiątz sfukala go [*Jezusa*]. Naprzod miedzy przyrodzonymi/ potym miedzy znaiomymi/ ij miedzy opcymi. *OpecŻyw* 32.

Szeregi: »krewni i przyrodzeni« (1): thedi ta iest wolya roskazanye y poleczenye pana Bothurznińskiego oddalyayancz wchithki krewne y prziodzone swoye polieczil y roskazal dacz, Annye kroliowej starei nyewiefczie [...] dziesyencz grziwyen pienyendzy za poslugi iey *MetrKor* 59/75v.

»przyrodzeni ani (albo) przyjaciele« (2): kto chce wiernie fluzytz milemu bogu [...] niemá przemiefkatz miedzy przyrodzonymi ani prziiacielmi/ ale tzo daley ma sie odlęczytz od nich. *OpecŻyw* [34]; *KwiatKsiąz* Ev.

»przyrodzeni i ziemkowie« (1): Ad agnatos et gentiles aliquem deducere, Do prziodzonych y do ziemków kogo dowieść. *Mącz* 241d.

Jako ostatni człon we współrzędnym połączeniu wieloczłonowym: »i ini przyrodzeni« (1): O Grekowie iefzczefcie nie fyći krwi Troiáńkiey/ oycá mego/ bráciey/ y inych przyrodzonych moich *BielKron* 60.

βββ. »przyrodzona« = *cognata* *Mącz* (13) : A oto Elzbieta przyrodzoná twá/ w ítaróscij fwé poczęła syna *OpecŻyw* 8v; przeto ízukáli krolewny Polixeny/ y dowiedzyeli sie iż iá zátáił á fchował Eneás iáko íwoię przyrodzoná z mátká Hekubá. *BielKron* 60; Po tey íprawie Bofkiey ízlá [*Panna Maryja*] do przyrodzoney íwoiey Elźbiety *BielKron* 137; A gdy iá [*Żydówkę*] wiodá ku ślubu dwie iey przyrodzone/ zálłoniá iey twarz *BielKron* 465, 51, 60v, 104; *Mącz* 175d, 241d; *BudNT Luc* 1/32[36].

przyrodzona komu (1): to yeft marya ktora byla ípokolenya aaronouego bo byla przyrodzona ízwyátey Elzbyeczye *PatKaz III* 94.

Wyrażenie: »bliższa przyrodzona« (1): To Syeítrze iey/ álbo bliźfzney przyrodzoney/ przes Męzá iey ma być wydáno. *GroicPorz* gg3.

Szereg: »siostra albo przyrodzona« (2): To też oítrzegáiąc/ że síoítrá tá álbo przyrodzona [...] Mężowi tey to vmárley s tákowych rzeczy/ ma zoítáwić co Práwo obmawia. *GroicPorz* gg3v, gg3.

ββ. *Wynikający z pokrewieństwa, oparty na nim; consanguineus* *Mącz* (38) : *Mącz* 367c; iáko o wychowániu dźiatek rodzice przykazánia niemáią/ á wždy powinowáctwá fwé przyrodzone przeciwko nim czynią *BiałKat* 53v; *Calag* 18a; Bo iefli powinność kmotrowfká ważyli sobie ítarzy, dáleko więcéy przyrodzone ítopnie krewności. *SarnStat* 1265.

W porównaniu (1): Pífzelz mi Machomećie przypomináiąc z młodych lat towarzysztwo nález záchowáłe/ kthore iefli weźmie odnowienie/ będzie trwałe iáko przyrodzone *BielKron* 253.

Wyrażenia: »bliskość przyrodzona« (3): Ziecháli fie do Poznánia pánowie s Polłki y s Pomorzan radzić o innym pánie [...] / gdzie fie ich wiele zgadzało ná Władziłławá Lokietká / rozważaiąc miedzy łobą iego prętkość y gotowość / thakież bliskość przyrodzoną ku kroleftwu Polłkiemu / ábowiem on był łzofte pokolenie od krolá Bolełławá śmiáłego *BielKron* 368, 369, 405.

»krew przyrodzona« (1): Bo być iedno był oycem [zmarły *Jan Tarnowski*] / choć nie ták łáfkáwym / Iedná / ábyś okazał / żeś człowiekiem práwym: Muśiałby go żáłowác: bo krew przyrodzona / Nie może być w oboim łczęściu potáiona. *KochTarn* 73.

»przyrodzona krewność« [szyk 1:1] (2): tám [w *Marsylii*] Krol Fráncufki wielką przyiaźń wziął z Papiieżem / którą wtwierdzili krewnością przyrodzoną / tho ieft / Hendrykus łyn krolá Fráncufkiego [...] wftąpił w małżeńłki łtan z wnuczką Papielką Kátharzyną *BielKron* 211v; *CzechRozm* 154.

»miłość przyrodzona« [szyk 3:2] (5): *BielKron* 17v; Bo w onych łprawách źiemłkich [tj. w *wychowaniu dzieci*] záwłże ieft iáka przyładá włálnych požytkow álbo miłości przyrodzoney *WujJud* 212; Raz iey oycowłkie ośierocenie / y łmutek który mu táiemnym odeyściem zádála / y miłość ku oycu przyrodzoną rozwodził y rozpalał / mowiąc: ták okrutną być możełz ná oycá *SkarŻyw* 14, 286; *StryjKron* 442.

»powinowactwo przyrodzone« (1): Ten łkarb [tj. *powołanie do zakonu*] gdy náłázłá S. Eufrozyná / mądrze go bárzo zátáilá. boiąc fie áby go iey chytry rozboynik [tj. *miłość do ojca*] / krwie y powinowáctwá przyrodzonego / nie wydárl *SkarŻyw* 16.

»prawo przyrodzone [do dziedziczenia, własności]« [w tym: *prawem przyrodzonym* (13), z *prawa przyrodzonego* (1)] [szyk 14:1] (15): sławatny Ian łffigura raycza y meyszczanyn warszowsky y s zona swa anna ławnye y Glossnye przez wymowienye zessnaly ze ssya yem dossycz stalo yako blissem ná ktore to przycz myalo pravem przirodzonem po dzyewcze ych barbarze *ZapWar* 1548 nr 2667; Nie łpádlá koroná ná W.K. zacność práwem przyrodzonym / áni łuccesłá żadną. [...] álełmy cie zá krolá á zá páná łobie obráli *LeszczRzecz* A6; Był then obyczay v nich [Żydów] / gdy kto komu práwo przyrodzone łpułzczał / trzewik álbo bot ział z nogi á podał łtronie / ná znák iż mu ie ze wlytłkim práwem łpułzcza. *BielKron* 53v; bliłko S. Witá kościołá w wále / ieft kámień wielki mármurowy / ná którym chłop máiác z łobą drugie chłopy w grubym odzieniu łiędzie / ná ktorego teź to łpada práwem przyrodzonym *BielKron* 275, 53v, 61v, 175v, 198v, 363 (11); Mołkiewłki wziął Połocko / y liłty wywodzi Ze prawe^m przyrodzonym Halicz náń przychodzi. *KochSat* A3v; *SarnStat* 1164.

»przyrodzone prawo« = *pochodzenie rodowe* (1): A iż teź obádwá Ewánieliłtowie do iednego Iozeffá rzecz łwá ściągáią / [...] tedy to ieden wedle włálnego y przyrodzonego práwa czyni / to ieft Mátheułz gdy vkázuie iż [Jezus] był potomkiem Dawidowym przez Sálomoná. *CzechRozm* 153.

»spadek przyrodzony [= dziedziczony]« [szyk 2:1] (3): iáwnie iefłth opifáno w kronikach / iż Krol Káźimierz wtory dołtał iey [ziemi *podolskiej*] część łpadkiem przyrodzonym *BielKron* 390v; A Xięłtwo [Ruskie] było przyłzłó łłufłnie przyrodzonym łpadkiem ná Erdziwiłá Brátá Xiązę Rułkie Nowogrodzkie *StryjKron* 270, 612.

W przen (1) : [matka do *Orestesa*:] grzey żelazo łrogie We krwi moiey; o tom ieft / moie dziećie drogie. [...] Nie rułzyło to łyná: Przymierze przełomił Przyrodzone / y krwiá fie mátki łwey polkromił. *KlonWor* 65.

β. Przyrodni, mający z kimś tylko wspólną matkę lub wspólnego ojca (3) :

Wyrażenie: »brat przyrodzony« (3): Kupan/ brát przyrodzony s. Szczepaná/ ktory był Książęciem Simigeńskim/ [przeciwił sie s. Szczepanowi *BielKron* 299v, 324v; Przyśzedwzy przed prawo [...] sliachetny Michal Podliefski z sliachetnym Matifem Ćieszycą, tudziez s sliachetnym Dzieńizem bratem przirzodzonym [!] Michala Podliefskiego, żądali są od nas pisania, [...] Iże [...] *ZapKościę* 1580/14v.

γ. [Z nieprawego łóża:

W przeciwstawieniu: »przyrodzony ... własny«: Dzieci są dwoiákie/ iedny przyrodzone/ drugie włafne/ y dobrze národzone. Przyrodzone są ktore sie oprócz stanu małżeńfskiego rodzą/ iáko są Bękárci [...] Włafni záfię/ [...] *SzczerbSpecSax* 113 (*Linde*).

Wyrażenie: »przyrodzone dzieci«: Bo chocia y Książę synowie Bękárci są/ wżákże ludzi świeckich przyrodzone dzieci/ nie ták bárzo są bękárcy/ iáko támcí. *SzczerbSpecSax* 16 (*Linde*).]

b. Połączony wspólnotą etniczną (10) : A to thez k temu/ aby WKM [tj. księżna Izabela Jagiellonka] znała życziwe k sobie przyrodzone Polaki fwoie a wierne p[o]ddane wżęgo narodu WKM. *RejJóz* A2v; Gotty wedlug wypifánia Ablániufá ich przyrodzonego Hiforyká/ wyfzli s kráin morfskich pólnocnych/ gdzye dzis zowá Gotlándya *BielKron* 159.

α. W funkcji rzeczownika: »przyrodzony« = *ziomek, rodak* [w tym czyj (4): *pron poss* (2), *G pron* (2)] (6) : Gdy Perfowie z Sáráceny walczyli/ profili Perfowie Tháthárow o pomoc iáko przyrodzonych [tak wedlug autora]/ ktorzy gdy przyfzli do Aziey [...]/ weszli w zakon Sáráceńfski/ y przyięli fnimi wiárę ktorá im był dáł Máchomet y wftáwił. *BielKron* 239v, 88v, 93 [2 r.]; [*Polska ziemia narzeka:*] Obaczięz sie w tym dobrze/ fynaczkowie mili. Byście márnie wolności fwey nie wtráćili. [...] Iuz sie nie mogę odiać ábych nie plákáła/ Gdym tę od przyrodzonych/ złą fpráwę poznáá. *BielSat* Hv; Optabam ego ipfe anathema esse a Christo pro fratribus cognatis meis fecundum carne^m [...] Ządałem ia sam [słowa św. Pawła: *Rom* 9/3-4, zacytowane przez *Budnego*] odłączeniem być od Chriftułá/ zá brácią przyrodzone moje wedle ciáá/ ktorzy są Izráelitowie *BudNT* Ii8v [przekład tego samego tekstu] [Przyrodzeni moi wedlug ciáá *BudArt* K].

[*przyrodzony komu:* ale sie rozumie/ iakoby [św. Paweł] rzekł: Izraelitowie są mi przyrodzeni/ ále nie wedle ducha/ chyba wedle ciáá. *BudArt* P7, P7.]

13. Rodowy (1) :

Wyrażenie: »pieczęć przyrodzona [= ze znakiem rodowym]« (1): a dla lepfzi wyari y potdzwyerdenya pewnyego [...] y pyeczyencz swą przyrodzoną przikladam/ y spotpiżem Reky swy włafzny *ZapKościę* 1582/41.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (4) : Compactus. Angeborner. Przyrodzony *Mymer*¹ 37v; *Mącz* 143d; *Genuinus* – włafny, przirrodzeni. *Calep* 455b; *Nativus* – Wrodzeni, przirrodzeni. *Calep* 689a.

*** *Dubia* (2) : *Mącz* 144b; *Azáf* też vbogi ftárzec nie może sobie [...] przechadzek vżyć około ftawkow [...]. A potym przyśzedfzy fiadłzy sobie v chędogiego ftoliká fmácznych á pomiernych potraweczek sie náieść/ á potym ná fwym przyrodzonym inochodniczku/ ktory ná nogách pan/ ná białym á nadobnym łozeczku sie przeiezdzić/ s czeładką sobie pomowić *RejZwierc* 164.

Synonimy: 1. naturalny; 2. nienabyty, własny; 4. prawdziwy, prawy, rzeczywisty; 5. powszedni, zwyczajny, zwykły; 6. człowieczy, doczesny, ludzki, ziemski; 7. potrzebny, powinny; 8. bliski, jednaki, podobny, rowny; 9. własny; 12. bliski; a.a. krewny, powinowaty.

Cf **NADPRZYRODZONY, NIEPRZYRODZONY, PRZYRODZIĆ SIĘ, PRZYRODNY**

SBu